

74.263(Б40)
Г 65

Валентина Гончарук
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДОЗНАВСТВА
В ШКОЛІ

**Навчально-методичний комплекс
для студентів-філологів
(спеціалізація «Українознавство»)**

74.263 (4Чкр)
Г 65

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Валентина Гончарук

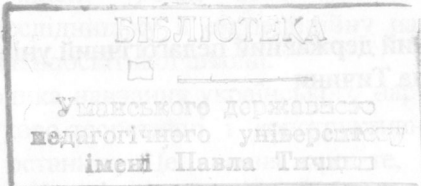
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА В ШКОЛІ

Навчально-методичний комплекс
для студентів-філологів
(спеціалізація «Українознавство»)

902.7(07)

e424768k

g
fl

Умань - 2008

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Опис предмета навчальної дисципліни

Курс: підготовка (бакалаврів, магістрів, підвищення кваліфікації)	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 1,5	Шифр та назва напрямку: 0203 Гуманітарні науки	Рік підготовки: III Семестр: 6
Модулів: 2 (змістові модулі + ІНДЗ) Змістових модулів: 3 Загальна кількість годин: 54	Шифр та назва спеціальності: 6.020303 Філологія	Лекції: 18 годин Практичні: 8 годин Лабораторні: 8 годин Самостійна робота: 10 годин Індивідуальна робота: 10 годин
Тижневих год.: 1 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Вид контролю: залік

Мета курсу "Методика навчання українського народознавства в школі" — навчити майбутніх учителів проводити якісні уроки, позакласні заняття, здійснювати пошуково-дослідницьку й експедиційну народознавчу роботу з учнями загальноосвітньої школи.

Методика навчання українського народознавства синтезує в собі науково-теоретичні і конструктивно-технічні знання з перевагою останніх. Це знання про те, як треба планувати навчально-виховний процес, як працювати над змістом навчального матеріалу, які вибирати методи та прийоми, як удосконалювати діяльність учителя та учнів.

ПРОГРАМА

Змістовий модуль I. Вступ. Теоретичні основи методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі

Тема 1. Вступ

Головні завдання курсу "Методика навчання українського народознавства в школі". Зв'язки методики навчання українського народознавства з іншими навчальними дисциплінами.

Модель готовності майбутнього вчителя до народознавчої роботи з учнями загальноосвітньої школи. "Творча лабораторія" вчителя українського народознавства.

Тема 2. Зміст і структура шкільного народознавства.

Принципи навчання українського народознавства в школі

Модель шкільного курсу "Українське народознавство". Структура основних інформаційних блоків українського народознавства: а) "Людина-соціум"; б) "Етнічна історія українського народу"; в) "Духовна культура українців"; г) Матеріальна культура українців".

Традиційні принципи навчання українського народознавства в школі. Нетрадиційні принципи навчання українського народознавства.

Тема 3. Корекція навчальної програми та розробка календарно-тематичного плану з українського народознавства в школі

Ознайомлення з альтернативними варіантами навчальних програм з українського народознавства. Провідні ідеї, які потрібно враховувати при здійсненні корекції чинних програм з українського народознавства. Методичні рекомендації щодо розробки календарно-тематичного плану з українського народознавства.

Змістовий модуль II. Методи та прийоми навчання українського народознавства в школі. Урок українського народознавства, його специфіка та типи

Тема 4. Основні методи та прийоми навчання українського народознавства в школі

Традиційні методи навчання українського народознавства в школі. Нетрадиційні методи навчання українського народознавства.

Основні прийоми навчання українського народознавства.

Тема 5. Урок українського народознавства та його специфіка

Особливості підготовки вчителя до уроку українського народознавства. План-конспект уроку українського народознавства (програма керування навчальною діяльністю учнів) як останній етап підготовки вчителя до уроку.

Тема 6. Типологія уроків українського народознавства

Традиційні типи уроків українського народознавства та їх структура (за В.Онищуком, за О.Король).

Інтегровані уроки українського народознавства в загальноосвітній школі. Шкільне народознавство як засіб виховання учнів та розвитку їх творчих здібностей.

Нетрадиційні форми проведення уроків українського народознавства в загальноосвітній школі.

Змістовий модуль III. Методика організації та проведення позакласної роботи з українського народознавства

Тема 7. Шкільний кабінет українського народознавства. Наочність і технічні засоби навчання на уроках українського народознавства

Шкільний кабінет українського народознавства як матеріальна база організації та проведення навчально-виховної та

позакласної роботи в загальноосвітній школі. Вимоги до кабінету українського народознавства.

Основні засоби унаочнення та технічні засоби навчання на уроках українського народознавства, вимоги до їх використання.

Тема 8. Методика організації пошукової народознавчої роботи в загальноосвітній школі

Зміст, мета і завдання пошукової народознавчої роботи в загальноосвітній школі. Основні етапи пошуково-експедиційної діяльності з українського народознавства. Програма народознавчих польових досліджень учнів загальноосвітньої школи.

Тема 9. Позакласна робота з українського народознавства

Завдання, зміст і принципи позакласної роботи з українського народознавства. Основні напрями позаурочної роботи з українського народознавства. Форми і методи організації позаурочних занять з українського народознавства.

Методика проведення народознавчих виховних заходів.

Структура залікового кредиту дисципліни

Тема	Лекції	Практич.- лабор. заняття	Сам. робота	Інд. робота
Змістовий модуль І. Вступ. Теоретичні основи методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі				
Тема 1. Вступ. Теоретичні основи методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі	2	2		1
Тема 2. Зміст і структура шкільного народознавства. Принципи навчання українського народознавства в школі	2	2	2	2

Тема 3. Корекція навчальної програми та розробка календарно-тематичного плану з українського народознавства в школі	2	2	2	1
	6	6	4	4
Змістовий модуль II. Методи та прийоми навчання українського народознавства в школі. Урок українського народознавства, його специфіка та типи				
Тема 4. Основні методи та прийоми навчання українського народознавства	2	2		
Тема 5. Урок українського народознавства та його специфіка	2	2	2	1
Тема 6. Типологія уроків українського народознавства	2	2	1	1
	6	6	3	2
Змістовий модуль III. Методика організації та проведення позакласної роботи з українського народознавства				
Тема 7. Шкільний кабінет українського народознавства. Наочність і технічні засоби навчання на уроках українського народознавства	2	2	1	1
Тема 8. Методика організації пошукової народознавчої роботи в загальноосвітній школі	2	2		1
Тема 9. Позакласна робота з українського народознавства	2		2	2
	6	4	3	4
Усього годин:	18	16	10	10

Теми практичних занять

Тема 1. Модель шкільного курсу "Українське народознавство". Аналіз програм з українського народознавства для загальноосвітньої школи (2 год.).

Тема 2. Корекція навчальної програми та розробка календарно-тематичного плану з українського народознавства (2 год.).

Тема 3. Методи та прийоми навчання українського народознавства в школі. Інтерактивні технології навчання на уроках українського народознавства (2 год.).

Тема 4. Характеристика основних етапів уроків українського народознавства різних типів. Розробка плану-конспекту уроку українського народознавства (2 год.).

Тема 5 Шкільний кабінет українського народознавства. Розробка програми польових досліджень з українського народознавства для учнів загальноосвітньої школи (2 год.).

Тема 6. Методика організації позакласної роботи з українського народознавства (2 год.).

Теми лабораторних занять

Тема 1. Методика вивчення інформаційного блоку "Етнічна історія українського народу".

Методика вивчення традиційної духовної культури українців (2 год.).

- Розділ "Світоглядні уявлення та вірування українців. Релігія в житті українського народу" (9-й кл., 10 год.).
- Методика вивчення календарної обрядовості українців. Розділ "Звичаї та обряди українського народу" (5-й кл., 14 год.; 9-й кл., 12 год.).
- Методика вивчення сім'ї та сімейного побуту українців (6-й кл., 7 год.; 10-й кл., 6 год.; 9-й кл., 8 год.).
- Методика вивчення розділу "Народні знання українців" (5-й кл., 18 год.).

Тема 2. Методика вивчення традиційної матеріальної

культури українців (2 год.).

- Методика вивчення розділу "Сільські поселення і традиційне народне житло українців" (6-й кл., 9 год.; 10-й кл., 10 год.).
- Методика вивчення розділу "Промисли і ремесла українців. Народне мистецтво" (7-й кл., 9 год.).
- Методика вивчення розділу "Традиційне народне вбрання українців" (10-й кл., 8 год.).
- Методика вивчення розділу "Традиційна народна їжа українців" (5-й кл., 7-й кл., 4 год.).

Завдання для самостійної роботи

1. Концепції методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі (О.В.Король, Р.П.Скульського і М.Г.Стельмаховича), їх порівняльний аналіз.
2. Аналіз навчальних посібників, довідкової, методичної літератури, періодичних видань з українського народознавства.
3. Нетрадиційні принципи навчання українського народознавства в загальноосвітній школі.
4. Чотири генеральні фактори, які потрібно враховувати вчителю українського народознавства при підготовці до уроку.
5. Особливості факультативних занять з українського народознавства.
6. Нетрадиційні методи навчання українського народознавства.
7. Нетрадиційні форми проведення уроків українського народознавства в загальноосвітній школі.
8. Методика проведення позакласної роботи з українського народознавства.
9. Шкільне народознавство як засіб виховання учнів та розвитку їх творчих здібностей і талантів. Українознавча едукція за М.Г. Стельмаховичем.
10. Методика проведення народознавчого свята в загальноосвітній школі на матеріалах пошукової роботи.

Самостійна робота студента забезпечується навчально-методичними засобами та навчальними посібниками з даного курсу.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання передбачає написання рефератів та повідомлень на такі теми:

1. *Висновки з дискусії в пресі щодо назв навчального предмета "народознавство" та "українознавство".*

2. *Українське народознавство в становленні національної системи освіти та виховання.*

3. *Вибір методів навчання українського народознавства залежно від теми і мети уроку.*

4. *Вибір оптимальних варіантів використання українського народознавства в школі.*

5. *Національне виховання учнів засобами українського народознавства.*

6. *Збереження своєрідності національної культури українців в умовах глобалізації.*

7. *Методика вивчення теми "Господарська діяльність українського народу".*

8. *Нетрадиційні форми і методи організації позакласних занять з українського народознавства.*

9. *Вивчення "творчої лабораторії" вчителя українського народознавства.*

10. *Формування особистості вчителя на матеріалах українознавства (початок 90-х років XX ст. – початок XXI ст.).*

11. *Методика вивчення теми "Національний характер та ментальність українців".*

12. *Викладання українознавства у вищих закладах освіти у 1917-1930 роках.*

13. *Педагогічні умови підвищення ефективності уроків українського народознавства.*

14. *Імідж учителя українського народознавства.*

15. *Методика вивчення теми "Антропологічні особливості українського народу".*

16. *Особливості підготовки і проведення інтегрованих уроків українського народознавства.*

17. *Застосування інтерактивних технологій навчання на уроках українського народознавства.*

Методи навчання: лекції з використанням сучасних інформаційних технологій, інтерактивні методи в процесі обговорення питань практично-лабораторних занять (мікрофон, прес-метод, мозкова атака, акваріум, ажурна пилка та ін.).

Методи оцінювання: поточне оцінювання під час практичних і лабораторних занять, контрольна робота, оцінка за ІНДЗ, модульний і підсумковий контроль.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Модуль 1								Модуль 2 (ІНДЗ)	Підсумковий контроль	Сума
Змістовий модуль I			Змістовий модуль II			Змістовий модуль III				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	30	30	100
5	5	5	5	5	5	5	5			

Навчальні досягнення студента з усіх видів виконуваних робіт (теоретична підготовка, ІНДЗ, підсумковий контроль) оцінюються кількісно відповідно до шкали, наведеної у „Тимчасовому положенні про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців" в Уманському педагогічному університеті.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Зараховано	60-100 балів
Не зараховано	1-59 балів

Методичне забезпечення: опорні конспекти лекцій, нормативні документи, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посібн. - вид. 2-ге, доп. та перер.- К.: Вища шк., 2002. - 407 с.
2. Дем'янюк Т.Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі. – К.: ІСДО, 1996. – 108 с.
3. Етнографія України: Навч. пос. / За ред. С.А. Макарчука. - Львів: Світ, 1994.- 520 с.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод.пос. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
5. Концепція вивчення українського народознавства в сучасній національній школі // Програма "Українське народознавство" / За заг. ред. С.П.Павлюка. – К.: Перун, 1998. – С. 3-7.
6. Концепція національного виховання // Початкова школа. – 1995. – № 2. – С. 50-52.
7. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навчально-методичний пос. – Київ: ІЗМН, 1998.- 368 с.
8. Кузь В.Г., Руденко Ю., Губко О. Українська козацька педагогіка // Кузь В., Руденко Ю., Губко О. Українська козацька педагогіка і духовність / За заг. ред. Ю.Руденка. – Умань, 1995. – С. 69-101.
9. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. Основи національного виховання. – Умань, 1993. – 109 с.
10. Культура і побут населення України: Навч. пос. / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. - К.: Либідь, 1993. - 288 с.
11. Лозко Г.С. Українське народознавство. – 2-е вид., доп. та переробл. – К.: Вид. "АртЕк", 2004. – 472 с.
12. Методичні рекомендації до проведення уроків народознавства (Курс лекцій з мет. виклад. народознавства в шк.): Для студ. філ. фак., викладачів народозн. / Й. Сележан (укл.) – Чернівці, 1995. – 40 с.

13. Національне виховання учнів засобами українського народознавства: Посібн. для вчителів / Р.П.Скульський (ред.); АПН України, Прикарпатський універс. ім. В.Стефаника. – Івано-Франківськ, 1995. – 178 с.
14. Національний компонент в освіті: Програма Гнідинської серед. укр.нац.школи. – К., 1992. – Вип.1. – 47 с.
15. Організація пошукової народознавчої роботи: Метод. рекомендації для студентів і вчителів / Укл. Н.П. Сивачук. – Умань: УДП, 1994. – 16 с.
16. Програма для середньої загальноосвітньої школи "Українське народознавство": 1-8 класи / За заг. ред. С.П.Павлюка. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. – 33 с.
17. Програма "Українське народознавство": 1-11 класи / За заг. ред. С.П.Павлюка. – К.: Перун, 1998. – 30 с.
18. Сивачук Н.П. Методика викладання народознавства. Фольклорна практика: Навч. пос. для студентів філол. спеціал. вищ. навч. закладів. – К.: Наук. світ, 2002. – 65 с.
19. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: Наук.-метод. центр "Українська етнопедогогіка і народознавство" АПН України і Прикарпатського університету ім. В.Стефаника, 1995. – 178 с.
20. Тиводар М. Етнологія: Навч. посіб. - Львів: Світ, 2004. - 624 с.
21. Українська минувшина: Ілюстр. етногр. довідн. / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. - К.: Либідь, 1994. - 256 с.
22. Українознавство: Пос. / Уклад.: В.Я. Мацюк, В.Г. Пугач. - К.: Зодіак - ЕКО, 1994.- 399 с.
23. Українське народознавство: Навч. пос. / За ред. С.П. Павлюка та ін. - Львів; Фенікс, 1994.- 608 с.

*Альтернативні програми з українського народознавства
(українознавства), родинознавства*

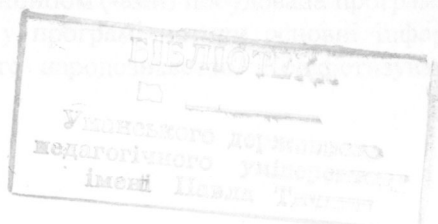
1. Іваннікова Л.В. Програма (з народознавства для 5-8 класів).— К., 1992.—С. 13-24.
2. Жупанин С.І. Орієнтовна програма (для 5-11 класів) // Українознавство: Пос. / Укл.: В.Я.Мацюк, В.Г.Пугач. — К.: Зодіак-ЕКО, 1994. — С. 371-382.
3. Клевчук А. Програма факультативного курсу українознавства для 10 класу вечірньої (змінної) школи // Рідна школа. — 1997. — № 3-4. — С. 24-25.
4. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навчально-методичний пос. — Київ: ІЗМН, 1998.- С. 7-46.
5. Народознавство в українській національній школі (Альтернативні варіанти навчальних програм для середньої школи): І.І.Пилипів. Варіант I Програма з народознавства (1-11 класи), І.А.Пелипейко. Варіант II. Програма з народознавства (5-8 класи) // Українська мова і література в школі. — 1991. — № 7. — С. 4-18.
6. Програма "Етнографія України" (8-9 кл.) / Уклад. В.І.Наулко, М.Л.Струнка (з теоретичним матеріалом) // Підручник у журналі "Однокласник". — 1994.
7. Програми з народознавства для школи (для 1-11 класів) // Орієнтовні програми з народознавства / Автор і упоряд. Циганюк В.Ф. — Тульчин Вінницької обл., 1994. — С.12-22.
8. Стельмахович М.Г. Програма з українського родинознавства (фамілістики) для IX класу (34 год.): проект // Рідна школа. — 1993. — № 8. — С. 21-26.
9. Фрагмент орієнтовної програми гуцулознавства для IV- VII класів на перше півріччя (І.А. Пелипейко) // Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі. — Івано-Франківськ: НМЦ "Українська етнопедagogіка і народознавство" АПН України і Прикарпатський університет ім. Стефаника, 1995. — С. 163-169.
10. Цимбалюк В. Програма з народознавства для 1-11 класів середньої загальноосвітньої школи // Українська мова і література в школі. — 1993. — № 11. — С. 16-23.

Додаткова

1. Авдіянц Г. Формування освітянської інтелігенції в духовному просторі України // Рідна школа. – 2002. – № 10.
2. Березівська Л. Образ учителя у творчій спадщині Я.Ф. Чепіги // Рідна школа. – 2001. – № 10.
3. Бондаренко Ю. Школа: проблеми ментальності та національної самосвідомості // Слово і час. – 1993. – № 6. – С. 70-77.
4. Зюзіна Т. Курс україно- і народознавства: шляхи становлення // Рідна школа. – 2001. – № 3.
5. Ігнатенко П.Р. Народознавство чи українознавство? // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 3. – С. 13-20.
6. Кандиба Л. Формуємо національну свідомість учнів // Рідна школа. – 1996. – № 10. – С. 23-24.
7. Кучерук О. Більшовицька політика українізації у 20-х рр. // Рідна школа. – 1993. – № 10. – С. 29-32.
8. Мартинюк І.В. Національне виховання: Теорія і методологія: Метод. посіб. – К.: ІСДО, 1995. – 160 с.
9. Непорадний Б. Національне виховання молоді в сучасних закладах освіти України: стан і шляхи перебудови виховної роботи. – Львів, 1997. – 230 с.
10. Скиба О. Шкільний етнографічно-фольклорний гурток // Українська література в загальноосвітніх школах. – 1999. – № 1. – С. 51-53.
11. Одарченко П. Національне відродження України і розвиток фольклористики та етнографії в ХІХ та на початку ХХ століття // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 4. – С. 43-46.
12. Однополько В. Виховання школярів особистістю вчителя // Рідна школа. – 2002. – № 5.
13. Паламарчук В. Дванадцятибальна система: оцінювання знань, умінь і навичок учнів // Рідна школа. – 2001. – № 1.
14. Петренко Л. Виховна функція оцінки // Рідна школа. – 2002. – № 11.
15. Печуркіна-Шумейко Л. Формування громадянськості підлітків засобами соціально-культурної діяльності // Рідна школа. – 2002. – № 4.

16. Помиткін Е.О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. – К.: ІЗМН, 1996. – 163 с.
17. Подставкіна А. Часопис "Шлях освіти" у професійному становленні вчителя (20-і–початок 30-х років ХХ ст.) // Рідна школа. – 2002. – № 5.
18. Рекомендація ЮНЕСКО державам – членам про збереження фольклору // Народна творчість та етнографія. – 1990. - № 2. – С. 3-7.
19. Сележан Й. Українознавство, народознавство, гуцульщинознавство в системі національного виховання: Метод. рекомендації з курсу методики викладання, лекції для студентів філологічного факультету. – Чернівці, 1996. – 21 с.
20. Сергійчук З.О. Зміст і проблеми організації народознавчої роботи в основній школі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1996. – 24 с.
21. Сивачук Н.П. Збагачення мовленнєвого етикету школярів засобами пареміографії // Початкова школа. – 1997. - № 4. – С. 50-51.
22. Сивачук Н.П. З історії впровадження народознавства в школі та підготовки студентів до його викладання // Нові технології виховання: Зб.наук. ст. / МО Укр., Інститут сист. досліджень. - К., 1995. – С. 3-20.
23. Сивачук Н.П. Підготовка майбутніх учителів до народознавчої роботи в школі (на матеріалі філологічних факультетів): Автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.04 / Інстит. пед. АПН України. – К., 1997. – 24 с.
24. Сивачук Н.П. Хазяїна і Бог любить. Виховне значення української пареміографії // Рідна школа. - 1997. - № 5. – С. 20-21.
25. Сікорський П. До проблем переходу на дванадцятибальну систему оцінювання // Рідна школа. – 2001. – № 2.
26. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
27. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання. – Івано-Франківськ, 1996. – 180 с.

28. Струманський В. Педагогіка народно-побутового життя української людності // Рідна школа. – 1996. - № 9. – С. 31-50.
29. Струнка М.Л. Народознавча робота учнів // Радянська школа. – 1991. – № 7.
30. Струнка М.Л. Організація пошукової роботи з етнографії у шкільних краєзнавчих музеях. – К., 1989. – 280 с.
31. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки становлення. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
32. Сявавко Є.І. Українська народна педагогіка в її історичному розвитку. – Львів, 1974. – 85 с.
33. Танцюра Г.Т. Записки збирача фольклору. – Вінниця: ДОВ "Вінниця", 2001. – 100 с.
34. Традиційна народна культура (питальник для польових експедицій) / Укл. Г. Аркушин, В. Давидюк, Б. Завітій, Л. Неділя-Семенюк. – К.: Укр. центр культ. досліджень, 1994.
35. Українське народознавство і проблеми національного виховання школярів / В.Кононенко, Р.Скульський (ред.); АПН України, Прикарпатський університет ім. В.Стефаника. – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
36. Філоненко С.М. До питання про концепцію національної школи в Україні в період 1917-1920 рр. // Відродження. – 1993. - № 2. – С. 9-12.
37. Фольклорна збирацька практика з курсу "Українська народна музична творчість": Метод. рекомендації / Укл. М.В.Мишанич, І.С.Довгалюк. – К.: РУМК, 1992. – 12 с.
38. Фольклорна практика в педагогічному вузі: методичні матеріали для студентів-заочників факультету української мови та літератури / Укл. Воробйова Г.П., Семеног О.М., Базиль Л.О. – Глухів: ГДП, 1999. – 32 с.
39. Чехівський О. Ментальність українців // Дивослово. – 1996. - № 12. – С. 20-22.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

1. Вступ. Теоретичні основи методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі.
2. Зміст і структура шкільного народознавства. Принципи навчання українського народознавства в школі.
3. Корекція навчальної програми та розробка календарно-тематичного плану з українського народознавства в школі.
4. Основні методи та прийоми навчання українського народознавства.
5. Урок українського народознавства та його специфіка.
6. Типологія уроків українського народознавства.
7. Шкільний кабінет українського народознавства. Наочність і технічні засоби навчання на уроках українського народознавства.
8. Методика організації пошукової народознавчої роботи в загальноосвітній школі.
9. Позакласна робота з українського народознавства.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичне заняття №1

Тема. Модель шкільного курсу "Українське народознавство". Аналіз програм з українського народознавства для середньої загальноосвітньої школи

Студенти повинні знати: структуру основних інформаційних блоків з шкільного курсу "Українське народознавство"; зміст навчальних програм з українського народознавства для середньої загальноосвітньої школи та принципи, за якими вони побудовані.

Студенти повинні вміти: розкривати зміст кожного інформаційного блоку з українського народознавства, аналізувати шкільні програми з українського народознавства.

Основні питання:

1. Структура основних інформаційних блоків з українського народознавства: а) "Людина-соціум"; б) "Етнічна історія українського народу"; в) "Духовна культура українців"; г) Матеріальна культура українців".
2. Аналіз програми "Українське народознавство (1-11 кл.)" для середньої з/о школи за редакцією С.П.Павлюка (1998 рік).
3. Аналіз програми "Українське народознавство (1-8 кл.)" для середньої з/о школи за редакцією С.П.Павлюка (2003 рік).

Аналізувати шкільні програми потрібно за таким планом:

1. Як визначено поняття "українське народознавство" в програмі?
2. Як визначено мету шкільного народознавства в програмі?
3. Детальний аналіз пояснювальної записки програми.
4. За яким (-ми) принципом (-ами) побудована програма?
5. Як відображені у програмі чотири основні інформаційні блоки з українського народознавства? Конкретизувати зміст кожного блоку.

Питання, яке виносить на самостійне опрацювання:

1. Концепції методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі (Р.П.Скульського і М.Г.Стельмаховича, О.В.Король), їх порівняльний аналіз.

Індивідуальні завдання:

1* Висновки з дискусії в пресі щодо назви навчального предмета "народознавство" та "українознавство".

2* Українське народознавство в становленні національної системи освіти та виховання.

Література:

1. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. – К.: ІЗМН, 1998.- С. 7-46.
2. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В.Стефаника, 1995. - С. 20-42.
3. Українське народознавство (1-11 кл.): Програма для середньої загальноосвітньої школи / За заг. ред. С.П. Павлюка. – К.: Перун, 1998. – 30 с.
4. Українське народознавство: 1-8 класи. Програма для середньої загальноосвітньої школи / За заг. ред. С.П.Павлюка. — Львів, 2003. — 32 с.

Практичне заняття №2

Тема. Корекція навчальної програми та розробка календарно-тематичного плану з українського народознавства

Студенти повинні знати: провідні ідеї, які слід враховувати при здійсненні корекції навчальної програми з українського народознавства; відмінності календарно-тематичного плану від навчальної програми; суть традиційних принципів навчання українського народознавства.

Студенти повинні вміти: здійснювати корекцію навчальної програми; розробляти календарно-тематичний план з українського народознавства.

Основні питання:

1. Корекція навчальної програми з українського народознавства.
2. Розробка календарно-тематичного плану з українського народознавства (для конкретного класу).
3. Характеристика традиційних принципів навчання українського народознавства.

Питання, яке виносить на самостійне опрацювання:

1. Аналіз навчальних посібників, методичної літератури та періодичних видань з українського народознавства.

Стаття на самостійне опрацювання:

Скрипник Г. Народознавство і освіта (Початок) // Дивослово. — 1994. — № 3. — С. 37-42; Народознавство і школа (Закінчення) // Дивослово. — 1995. — № 7. — С. 47-52.

Індивідуальні завдання:

- 1* Українське народознавство — потужна освітньо-виховна традиція, перспективи його розвитку.
- 2* Викладання українського народознавства у вищих закладах освіти у 1917-1930 роках.
- 3* Формування особистості вчителя на матеріалах українського народознавства (початок 90-х років ХХ ст. — початок ХХІ ст.).

Література:

1. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. — К.: ІЗМН, 1998. — С. 60-64.
2. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. — Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В.Стефаника, 1995. — С. 43-47, 75-85.

3. Українське народознавство (1-11 кл.): Програма для середньої загальноосвітньої школи / За заг. ред. С.П. Павлюка. – К.: Перун, 1998. – 30 с.

Практичне заняття №3

Тема. Методи та прийоми навчання українського народознавства в школі. Інтерактивні технології навчання на уроках українського народознавства

Студенти повинні знати: класифікацію методів і прийомів навчання українського народознавства; суть основних інтерактивних технологій навчання на уроках українського народознавства.

Студенти повинні вміти: показувати на прикладах (клас, тема й етап уроку згідно з програмою) застосування традиційних методів і прийомів навчання українського народознавства; організувати роботу в студентській аудиторії з використанням інтерактивних технологій навчання.

Основні питання:

1. Традиційні методи навчання українського народознавства.
2. Основні прийоми навчання українського народознавства.
3. Інтерактивні технології навчання на уроках українського народознавства:
 - інтерактивні технології кооперативного навчання;
 - технології колективно-групового навчання;
 - технології ситуативного моделювання;
 - технології опрацювання дискусійних питань.

Питання, яке виноситься на самостійне опрацювання:

1. Нетрадиційні методи навчання українського народознавства в школі.

Стаття на самостійне опрацювання:

Приходько А. Де шукати витoki сучасних освітніх технологій? // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С. 52-55.

Індивідуальні завдання:

- 1* Вибір методів навчання українського народознавства залежно від теми і мети уроку.
- 2* Застосування інтерактивних технологій навчання на уроках українського народознавства.

Література:

1. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. – К.: ІЗМН, 1998.- С. 69-92.
2. Коротеєва В.О. Активні пошуки змісту, організаційних форм і методів формування особистості вчителя // Рідна школа. – 1996. – № 4. – С. 62-66.
3. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За ред. О.М.Пехоти. – К: Вид. А.С.К., 2003. – 255 с.
4. Пометун О., Пироженко Л.Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-мет. посіб. / За заг. ред. О.І. Пометун.– К.: „Вид.А.С.К.”, 2003.
5. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В.Стефаника, 1995. - С. 85-100.

Практичне заняття №4

Тема. Характеристика основних етапів уроків українського народознавства різних типів. Розробка плану-конспекту уроку українського народознавства

Студенти повинні знати: суть структурних елементів уроків українського народознавства різних типів; основні складові плану-конспекту уроку народознавства; схеми аналізу і самооаналізу уроку народознавства.

Студенти повинні вміти: характеризувати основні етапи уроків народознавства різних типів; розробляти план-конспект

уроку українського народознавства за зразком; здійснювати аналіз і самоаналіз уроку народознавства за відповідною схемою.

Основні питання:

1. Специфіка уроку українського народознавства. Особливості підготовки вчителя до уроку українського народознавства.
2. Характеристика основних етапів уроків українського народознавства різних типів.
3. Розробка плану-конспекту уроку українського народознавства та програми керування навчальною діяльністю учнів.
4. Аналіз уроку українського народознавства. Самоаналіз учителем уроку українського народознавства.

Питання, яке виноситься на самостійне опрацювання:

1. Нетрадиційні форми проведення уроків українського народознавства в школі.

Стаття на самостійне опрацювання:

Перехрестна О. Розвиток творчих здібностей учнів // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 53-55.

Індивідуальні завдання:

- 1* Імідж учителя українського народознавства.
- 2* Особливості підготовки і проведення інтегрованих уроків з українського народознавства.

Література:

1. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 92-154.
2. Островерхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. — К: Фірма "ІНКОС", 2003. — 352 с.
3. Педагогіка: Навч. пос. / В.М. Галузяк, М.І. Сметанський, В.І. Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ „Віноблдрукарня”, 2001.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. пос. для студ. вищих педаг. закладів освіти – К: Вид. центр "Академія", 2000. – 544 с.

Практичне заняття №5

Тема. Шкільний кабінет українського народознавства. Розробка програми польових досліджень з українського народознавства для учнів загальноосвітньої школи

Студенти повинні знати: вимоги до шкільного кабінету народознавства; перелік основних засобів унаочнення, технічних засобів навчання, які можна використовувати на уроках народознавства; розділи програми польових досліджень з народознавства для школи.

Студенти повинні вміти: створювати експозицію шкільного кабінету українського народознавства; скласти програму польових досліджень з народознавства.

Основні питання:

1. Вимоги до шкільного кабінету українського народознавства. Експозиція шкільного кабінету українського народознавства.
2. Основні засоби унаочнення, технічні засоби навчання на уроках українського народознавства та використання їх у навчально-виховному процесі школи.
3. Розробка програми польових досліджень з українського народознавства для учнів загальноосвітньої школи.

Питання, яке виноситься на самостійне опрацювання:

1. Досвід організації шкільного кабінету українського народознавства

Статті на самостійне опрацювання:

1. Іванчук М. Навчання як фактор виховання особистості школяра // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 12-14.
2. Штабова Л. Від ідеї індивідуалізації – до особистісно розвиваючої моделі навчання // Рідна школа. – 2005. – № 9-10. – С. 17-19.

Індивідуальні завдання:

- 1* Національне виховання учнів засобами українського народознавства.
- 2* Педагогічні умови підвищення ефективності уроків українського народознавства.

Література:

1. Грушевський М. Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання // Народна творчість та етнографія. — 1996. — № 4. — С.42-51.
2. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. — К.: ІЗМН, 1998. — С. 201-216.
3. Сивачук Н.П. Організація української світлиці // Педагогічний вісник. — 1996. — №1. — С. 44-46.
4. Скрипник Г.А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. — К.: Наукова думка, 1989. — 250 с.
5. Струнка М.Л. Методичні рекомендації з питань організації шкільних етнографічних музеїв. — К.: НДІ педагогіки, 1993.

Практичне заняття №6

Тема. Методика організації позакласної роботи з українського народознавства

Студенти повинні знати: завдання, зміст, суть принципів позакласної роботи з українського народознавства; напрями, форми і методи організації позаурочних занять з народознавства.

Студенти повинні вміти: скласти програму гуртка з українського народознавства; розробити сценарій народознавчого свята.

Основні питання:

1. Завдання, зміст і принципи позакласної роботи з українського народознавства.
2. Напрями позаурочної діяльності з українського народознавства.

3. Форми і методи організації позаурочних занять з українського народознавства.
4. Методика проведення народознавчого свята. Розробка сценарію народознавчого свята в загальноосвітній школі на матеріалах пошукової роботи.

Питання, яке виноситься на самостійне опрацювання:

1. Шкільне народознавство як засіб виховання учнів та розвитку їх творчих здібностей. Українознавча едукація за М.Г.Стельмаховичем.

Стаття на самостійне опрацювання:

Єлагіна Т. Форми та методи формування громадянських якостей особистості // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 34-36.

Індивідуальні завдання:

- 1* Нетрадиційні форми і методи організації позакласних занять з українського народознавства.
- 2* Вибір оптимальних варіантів використання українського народознавства в школі.

Література:

1. Артюх О.Ф. Українське народознавство в системі навчання і виховання // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2005. – № 2. – С. 2-6.
2. Івашковський В. Виховні засади розвитку особистості патріота України // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 36-38.
3. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. – К.: ІЗМН, 1998.- С. 216-294.
4. Мізюк І. Прилучення школярів до духовної народної скарбниці (Фольклорні експедиції) // Дивослово. – 1997. – № 11.– С. 52-53.
5. Мінченко Т. Українознавча робота з національно-культурного відродження // Шкільний світ. – 2001. – № 42. – С. 2-3.

6. Моляко О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 10-12.
7. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В.Стефаника, 1995. – С. 100-158.

Лабораторне заняття №1

Тема. Методика вивчення інформаційного блоку "Етнічна історія українського народу". Методика вивчення традиційної духовної культури українців

Студенти повинні вміти: формулювати тему, мету й завдання уроків з інформаційних блоків "Етнічна історія українського народу" та "Духовна культура українців"; вибирати форми, методи і прийоми роботи та аналізувати літературу з цих інформаційних блоків.

Практичне завдання: розробити план-конспект одного уроку з кожного розділу й підготуватися до проведення його фрагменту в студентській аудиторії

Основні питання:

- I 1. З'ясування теми, мети й завдань уроків з інформаційних блоків "Етнічна історія українського народу" та "Духовна культура українців".
 2. Форми, методи і прийоми роботи з інформаційних блоків "Етнічна історія українського народу", "Духовна культура українців", наочність і технічні засоби навчання на уроках.
 3. Аналіз літератури з інформаційних блоків "Етнічна історія українського народу" та "Духовна культура українців".
- II 1.Словникова робота: тлумачення понять "етнічна територія", "антропологічний тип", "етнопонім", "ентонім", "етнографічний регіон (район)",

"етнографічна група", "етнічна група", "консолідація", "адаптація", "асиміляція", "діаспора".

2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Етнічна історія українського народу" (7 кл., 8 год.):

- 1) етнічна територія українців;
 - 2) антропологічна характеристика українців;
 - 3) етапи формування української нації;
 - 4) поява і тлумачення історичних етнотопонімів і етнонімів;
- 1) етнографічне районування України;
 - 2) етнічний склад населення й сучасні етнічні процеси в Україні;
 - 3) українська діаспора;
 - 4) українці – гілка слов'янського народу і європейська нація.

III. 1. *Словникова робота: тлумачення понять "уявлення", "вірування", "повір'я", "віра", "анімізм", "фетишизм", "тотемізм", "демонологія", "культ", "пантеон", "архетип".*

2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Світоглядні уявлення та вірування українців. Релігія в житті українського народу" (9-й кл., 10 год.):

- 1) особливості українського народного світогляду;
- 2) передхристиянські вірування наших предків;
- 3) християнізація духовного життя українського народу, двовір'я;
- 4) етнічні архетипи в релігійному житті українців.

IV. 1. *Словникова робота: розтлумачення понять "звичай", "обряд", "ритуал", "церемонія", "свято", "традиція", "народний календар".*

2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Звичай та обряди українського народу" (5 клас, 14 годин; 9 клас, 12 годин):

- 1) етапи формування календарно-побутової обрядовості українців;

- 2) атрибутика та символіка календарної обрядовості зимового циклу (Різдво, Новий Рік, Водохреща; духовна суть святого і щедрого вечора; обрядове дійство "Коза", "Маланка"; колядки та щедрівки);
- 3) ритуально-міфологічна основа обрядовості весняного циклу (Великдень, Великодня символіка; веснянки);
- 4) літній цикл звичаїв та обрядів, їх ритуально-міфологічна основа (Русалії, Свято Купала, купальські пісні);
- 5) ритуально-міфологічна основа осінніх звичаїв та обрядів (Свято врожаю, Спаси, Пречисті, Покрова);
- 6) трудові, церковні, державні свята, їх смислове навантаження (роль сім'ї і громади в їх проведенні).

V. 1. Словникова робота: розтлумачення понять "сім'я", "поліандрія", "полігамія", "моногамія", "шлюб", "соціальна ендогамія", "національна ендогамія" "родовід".

2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Сім'я і сімейний побут українців" (6 клас, 7 годин; 10 клас, 6 годин; 9 клас, 8 годин):

- 1) сім'я, родина, рід як частка народу, родовід, назви спорідненості;
- 2) шлюб і шлюбні звичаї;
- 3) історичні типи і форми української сім'ї;
- 4) структура сім'ї;
- 5) функції сім'ї;
- 6) зміст та специфіка родинної обрядовості (з відбиттям етнічних та локальних рис в еволюційному розвитку):
 - а) звичаї та обряди, пов'язані з народженням дитини (дитина у світогляді українського народу, поезія пестування);
 - б) весільна обрядовість, її виникнення та становлення (весілля як драма, його основні етапи та народнопісенний супровід);
 - в) поховальна обрядовість, її ритуально-міфологічна основа, голосіння.

VI. 2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Народні знання українців" (5 клас, 18 годин):

- 1) народна мораль та етика, етикет, етичний ідеал українців;
- 2) етнопедагогіка, Г. Ващенко про український виховний ідеал;
- 3) народна гігієна і медицина, ветеринарія, лікувальна магія українців;
- 4) народна метеорологія, агрокалендар;
- 5) народна математика і метрологія;
- 6) космогонія і астрономія;
- 7) етноботаніка і зоологія.

Література:

II.

До розділу "Етнічна історія українського народу":

1. Асов А.И. Антанты, арии, славяне: История и вера. - М., 2000.
2. Геродот. История. - Л., 1972.
3. Даниленко В.Н. Космогония первобытного общества // Начала цивилизации. - М., 1999.
4. Даниленко В.Н. Неолит Украины. - К., 1969; Энеолит Украины. - К., 1974.
5. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. - К., 2000.
6. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. - М., 1981.
7. Сафронов В.А. Индоеврейские прародины. - Горький, 1989.
8. Харченко П.О. Від індивіда до Боголюдини. - К., 1993; Тригнозис. - К., 1998.
9. Чмыхов Н.А. История язычества Руси. - К., 1990.
10. Шилов Ю.А. Прародина ариев. - К., 1995; Начала цивилизации. - М., 1999; Истина "Велесовой книги". - К., 2000.
11. Шилов Ю.О. Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н.е. - II тис. н.е. - Київ: Аратта, 2002. - 272 с.

III.

До розділу "Світоглядні уявлення та вірування українців. Релігія в житті українського народу":

1. Булашев Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні укр. нар. погляди та вірування. - К.: Фірма "Довіра", 1993.-414 с.

2. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. - К.: Мистецтво, 1995.- С. 170-187.
3. Виклади давньослов'янських легенд або міфологія / Укладач А.Ф. Головацький. -К.: Довіра 1991.-91 с.
4. Дмитренко М. Народні повір'я. - К., 1994.
5. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. Монограф. - К.: АТ "Обереги", 1992.- 424 с.
6. Костомаров Н.И. Славянская мифология. - К., 1847.
7. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу (Ескіз укр. міфології). -К.: АТ "Обереги", 1992. - 88 с.
8. Плячинда С.П. Міфи і легенди давньої України. - К.: Спалах ЛТД, 1997. - 175 с; Словник давньоукраїнської міфології.- К.: Укр.письменник, 1993.- 63 с.
9. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. - М.: Русское слово, 1997. - 824 с.; Язычество Древней Руси. - М., 1988. - 820 с.
10. Українські міфи, демонологія, легенди (Упор. М.К. Дмитренко. - К.: Муз. Україна, 1992.- 144 с.
11. Українські чари / Упор. О.М. Таланчук. - К.: Либідь, 1992.
12. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / Упоряд. А.П. Пономарьова, Т.В. Косміної, О.О. Боряк.- К.: Либідь, 1991. - 640 с.: *Рыльський Ф.Р. К изучению украинского народного мировоззрения. - С. 25-51; *Гнатюк В.М. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків. - С. 383-406.
13. Фрезер Дж. Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии. - М: ООО "Фирма" Изд-во АСТ", 1998. - 784 с.
14. Чубинський П. Ангели на сходах неба: Нар. повір'я та забобони. - К.: Глобус, 1992.

IV.

До розділу "Звичаї та обряди українського народу":

1. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. - К.:Мистецтво,1995.- С. 88-192.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнограф. нарис. - К.: "Оберіг", 1993. - 560 с.

3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.]. - К.: АТ "Обереги", 1994. - Кн. I, Т.1: (Зимовий цикл); т.2: (Весняний цикл) - 400 с.; Кн. II, Т.3: (Весняний цикл); Т.4: (Літній цикл) - 528 с.
4. Курочкін О. Українські новорічні обряди: "Коза" і "Маланка". - Опішне: Укр. народознавство, 1995. - 392 с.
5. Сапіга В.К. Українські народні свята та звичаї. - К.: В-во "Знання України", 1993.
6. Скуратівський В. Святвечір. [у 2 кн.]. — Кн. 1. - К.: "Перлина", 1994. - 288 с.; Кн.2. - К.: "Перлина", 1994. - 192 с.; Місяцелік: Український народний календар. - К.: Мистецтво, 1992. - 208 с.; Русалії. - К.: Довіра, 1996. - 734 с.; Обереги пам'яті: Нар. агрокалендар. - К.: "Скарбниця", 1992. - 112 с.; Дідух: Свята українського народу. - К.: Освіта, 1995. - 272 с.; Вінець - К.: Вид-во УСГА, 1994. - 240 с.; Веселка, 1990. - 127 с.; Покуть. - К.: Фірма "Довіра", 1992. - 235 с.; Берегиня: Худ. оповіді, новели. - К.: Рад. письменник, 1987; Посвіт. - К.: Молодь, 1988. - 176 с.
7. Сосенко К. Різдво-Коляда і Щедрий Вечір: Культурологічна оповідь. - К.: Український письменник, 1994. - 286 с.
8. Супруненко В. Народина. - Запоріжжя: Берегиня, 1993. - С. 45-56.
9. Уроки з народознавства: Пос. / Упоряд. М.К. Дмитренко, Г.К. Дмитренко. -К.: Ред. часопису "Народознавство", 1995. - С. 118-156.

V.

До розділу "Сім'я і сімейний побут українців":

1. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Іст.-етнограф. дослідж. - К.: Наукова думка, 1988. - 192 с.
2. Веселе весілля. Збірка весільних анекдотів (Упор. М.В. Никончук. - Житомир; ТВД „Олеся", 1991.
3. Весільні пісні: В 2 кн. - К.: Наукова думка, 1982. - Кн. I. — 872 с.; Кн. 2. - 679 с.
4. Гаврилюк Н.К. Картографирование явлений духовной культуры (По материалам родильной обрядности украинцев). - К.: Наукова думка, 1981. - 279 с.

5. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. - К.: Наукова думка, 1974. - 159 с.
6. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу: Іст.-етнограф. нарис. - К.: Наук. думка, 1966. - 198 с.
7. Лозинський Й.І. Українське весілля. - К.: Наукова думка, 1992. - 170 с.
8. Стельмахович М.Г. Українська родина. - К.: Корисні поради, 1995. - 32 с.; Мудрість народної педагогіки. - К.: Знання, 1971.- 46 с.; Стельмахович М.Г. Народна педагогіка життя - К.: Знання, 1980; Народне дитинознавство. - К.: Товство „Знання Укр.", 1991. - 48 с.; Українське родинознавство. - Івано-Франківськ, 1994. - 56 с.
9. Сявавко С.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. - К.: Наукова думка, 1974. - 152 с.
10. Українська родина: Родинний і громадський побут / Упоряд. Лідія Орел. - К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2000. - 424 с.
11. Цимбалістий Б. Родина і душа народу // Українська душа: Зб. ст. -К.: Фенікс, 1992. - С. 85.

VI. До розділу "Народні знання українців":

1. Болтарович З.Є. Народна медицина українців. - К.: Наук, думка, 1990. - 230 с; Українська народна медицина: Історія і практика. -К.: Абрис, 1994. - 320 с.
2. Бондаренко Г. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. - Луцьк: вид. Волинс. держ. унівес. ім. Лесі Українки, 1997. - 222 с.
3. Білоус М.П. Мова і духовність нації. - К.: Освіта, 1992. - 200 с.
4. Байбурин А.К. Об этнографическом изучении этикета: Этногр. очерки. - Л.: Наука, 1990.- 166 с.
5. Ващенко Г. Виховний ідеал. - Полтава: Полтавський вісник, 1994.-190 с.
6. ВовкХ.К. Студії з української етнографії та антропології. - К.: Мистецтво, 1995.-С. 215-218.
7. Гайдай М.М. Народна етика у фольклорі східних і західних слов'ян. - К., 1972.
8. Зубицька Н.П. Усе знадобиться, що в землі коріниться. Секрети зеленої планети. - Тернопіль: Навч. книга - Богдан, 2001. - 176 с.

9. Колодійчук Є.С. Диво зіцлення: Розповіді з народознавства. - К.: Укр. письменник, 1993. - 208 с.
10. Комендар В.Д. Лікарські рослини Карпат. - Ужгород, 1971.
11. Кононенко В.І. Шляхами народних приповідок: Пос. для вчит. - К.: РВЦ "Проза", 1994.- 207 с.
12. Мовчан П. Мова — явище космічне: літературно-критичні статті. - К.: Просвіта, 1994.- 168 с.
13. Носаль І.М. Від рослини — до людини.-К.: Либідь, 1993.- 443 с.
14. Олійник О. Світ українського слова. - К.: Хрещатик, 1994.- 416 с.
15. Плющ Н.П. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету. -К.: Освіта, 1991.- 100 с.
16. Скуратівський В.П. Обереги пам'яті (Нар. агрокалендар). - К.: Скарбниця, 1992. - 112 с.; Місяцелік: Укр. нар. календар. - К.: Мистецтво, 1992. - 208 с.; Вінець. - К.: Вид-во УСГА, 1994. - 240 с.
17. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. - К.: Наукова думка, 1974. - 152 с.
18. Товстуха Є. Лікувальна магія українців. - К.: Ред-ція газети "Вечірній Київ", 1996. - 272 с.; Українська народна медицина. - К.: Джерела М, 2001. - 456 с.
19. Як лікували тіло та душу наші предки. 1600 рецептів. / За редакцією Ю.О. Машека. - К.: Інститут праксеології, 1997. - 256 с.

Лабораторне заняття №2

Тема. Методика вивчення традиційної матеріальної культури українців

Студенти повинні вміти: формулювати тему, мету й завдання уроків з інформаційного блоку "Матеріальна культура українців"; вибирати форми, методи і прийоми роботи та аналізувати літературу з цього інформаційного блоку.

Практичне завдання: розробити план-конспект одного уроку з розділу й підготуватися до проведення його фрагменту в студентській аудиторії

Основні питання:

I. 1. З'ясування теми, мети й завдань уроків з інформаційного блоку "Матеріальна культура українців".

2. Форми, методи і прийоми роботи з інформаційного блоку "Матеріальна культура українців", наочність і технічні засоби навчання на уроках.

3. Аналіз літератури з інформаційного блоку "Матеріальна культура українців".

II. 2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Сільські поселення і селянський двір, народна архітектура українців" (6-й кл., 9 год., 10-й кл., 10 год.):

1) типи і форми сільських поселень;

2) традиційний селянський двір, садиба, типи і форми їх в окремих регіонах; квітники біля хати, їх функціональне і смислове навантаження в оформленні садиби;

3) народне житло: історичний аспект, динаміка розвитку; інтер'єр хати (оселі), символіка її деталей і предметів;

4) етнографічна характеристика житла, самобутність у плануванні, будівництві, інтер'єрі та оздобленні;

5) звичаї та обряди, пов'язані із закладанням і будівництвом житла;

6) господарські будівлі двору та їх призначення, архітектура малих форм (криниця, ворота, загорожі, перелази);

7) громадські та господарсько-виробничі споруди;

8) культові споруди, українські церкви (регіональна специфіка);

9) сучасне будівництво, проблеми та можливості співживання традицій та інновацій у сучасній архітектурі.

III. 2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Промисли і ремесла українців. Народне декоративно-прикладне мистецтво" (7-й кл., 9 год.):

A. 1) загальні відомості про промисли і ремесла;

2) ткацтво, килимарство;

3) вишивка;

- 4) в'язання;
- 5) художня обробка шкіри;
- 6) деревообробництво;
- 7) художнє плетіння;
- 8) гончарство;
- 9) гутництво;
- 10) обробка каменю, кістки та рогу;
- 11) художня обробка металу, ювелірних прикрас;
- 12) народна іграшка;
- 13) писанкарство;
- 14) витинанка;
- 15) народний розпис.

Б. 1) поняття про відхожі промисли;

2) чумацтво і візникування, особливості чумацького промислу;

- 3) заробітчанство, торгівля;
- 4) лісорубство і лісосплав;
- 5) виробництво вугілля, поташу, смоли і дьогтю;
- 6) виготовлення драниці та гонту.

ІУ. 2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Традиційне народне вбрання українців" (10-й кл., 8 год.):

- 1) загальні відомості про одяг, вбрання (костюм, стрій); функції одягу, його символіка;
- 2) історія українського костюма;
- 3) класифікація традиційного одягу;
- 4) характеристика компонентів народного костюма: XIX-початку XX століття;
- 5) чоловічі та жіночі головні убори, зачіски, пояси, взуття, доповнення до одягу, прикраси;
- 6) регіональні риси традиційного вбрання українців XIX-початку XX століття;
- 7) народні традиції в сучасному українському одязі.

У. 2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Традиційна народна їжа українців" (5-й кл.; 7 кл., 4 год.):

- 1) господарська основа харчування українців, технологічні прийоми створення харчових запасів для приготування їжі;

2) щоденна їжа (класифікація, назви традиційних страв і напоїв, способи їх приготування, регіональна специфіка);

3) режим харчування в традиційній селянській сім'ї, народне дитяче харчування;

4) святкова їжа, хліб у святах і обрядах, обрядове печиво, ритуальні страви;

5) харчові обмеження та заборони, пости;

6) регіональні особливості народної їжі;

7) народний етикет застілля, гостинність як одна з найвизначніших рис нашого народу.

УІ. 2. Основні питання, що розглядаються на уроках з розділу "Традиційний транспорт і засоби сполучення українців" (7 кл., 2 год.):

1) водний транспорт і засоби сполучення;

2) види сухопутного транспорту.

Література:

II.

До розділу "Сільські поселення і селянський двір, народна архітектура українців":

I.

1. Вовк Х.К. Будівництво // Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. - К.: Мистецтво, 1995. - С. 88-124.
2. Гошко Ю.Г., Кашук Т.П., Могитич І.Р., Федака П.М. Народна архітектура Українських Карпат XV-XX ст. - К., 1987.
3. Данилюк А.Г. Українська хата. - К., 1991.
4. Косміна Т.В. Сільське житло Поділля (кін. XIX – XX ст.): Істор. - етногр. дослідж. -К., 1980.
5. Петрова З.О. Благоустрій сільського житла. - К., 1979.
6. Самойлович В.П. Українське народне житло. - К., 1972.
7. Скуратівський В. Берегиня. - К.: рад. письменник, 1987; Покуть. - К.: Довіра, 1992; Русалії - К.: Довіра, 1996.
8. Стельмах Ю. Історичний розвиток сільських поселень на Україні. - К., 1964.
9. Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибр. неопубліков. праці. - К.: Либідь, 1995.- 288 с.

10. Юрченко П.Г. деревна архітектура України. - К.: Будівельник, 1970.

II.

1. Данилюк А. Замкнута забудова в садибах Бродівщини // Народознавчі зошити. - 1995. - № 4.
2. Мойсеїв І. Рідна хата — категорія української духовності // Сучасність. - 1993. - № 8.
3. Радович Р. Підбір та заготівля будівельної деревини на Правобережному Поліссі // Народознавчі зошити. - 1998. - №1; Стеля та сволок у традиційному будівництві поліщуків: конструктивно-технологічний та обрядовий аспекти // Народознавчі зошити. - 1996. - № 2; Традиційне сільське житло Підгір'я кін. XIX - поч. XX ст. // Народознавчі зошити. - 1995. - № 4.
4. Сивак В. Меблі у традиційному інтер'єрі народного житла Лемківщини (кін. XIX - поч. XX ст.) // Народознавчі зошити. - 1995. - № 4.
5. Студенець Н. Технологія хатнього настінного малювання Поділля / Народознавчі зошити. - 1997. - № 1.
6. Тарас Я. Вибір місця та дерева для будівництва хати на Поліссі (на основі матеріалів поліської експедиції 1994-1995 рр.) // Народознавчі зошити. - 1996. - № 2.
7. Ярема В. Наша українська церква // Дзвін. - 1990. - № 10.

III.

До розділу "Промисли і ремесла українців. Народне мистецтво":

I.

1. Беньковська С.М. Ковальство на Україні. - К., 1991.
2. Біняшевський Е. Українські писанки // Україно, мене моя / Збірн. - К.: Веселка, 1993.
3. Горинь Г.Й. Шкіряні промисли західних областей України (друга половина XIX - початок XX ст.) - К., 1986.
4. Данилевський Г.П. Чумаки. - К.: Веселка, 1992. - 110 с.
5. Дей О.І. Соціально-побутові пісні чумацького циклю // Чумацькі пісні. - К.: Наук. думка, 1974.
6. Запаско Я.П. Українське килимарство. - К., 1973.
7. Знаки (155 стародавніх українських вишивок): Альбом / Упор. Т.О. Островська. - К.: Соняшник, 1992. - 71 с.

8. Жигаленко О. Куди ведеш, Чумацький шлях? / Кн. для читання з укр. народозн.-Полтава: Полтав. літератор, 1993.- 190с.
9. Жук А. Сучасні українські художні тканини. - К., 1985.
10. Китова С. Птахи у фольклорі та вишивці Середнього Подніпров'я: Альбом. - Черкаси: Сіач, 1993. - 62 с.
11. Лашук Ю.П. Українські гончари. - К., 1968.
12. Матейко К.І. Народна кераміка західних областей УРСР XIX - XXст.: Істор.- етногр. дослідж. - К., 1959.
13. Найден О.С. Орнамент українського народного розпису. - К., 1989; Українська народна іграшка - К.: Арт Ек, 1999. - 256 с.
14. Народні художні промисли УРСР: Довідник / Відп. ред. Р.В. Захарчук-Чугай.- К., 1986.
15. Пошивайло О.М. Етнографія українського гончарства. - К.: Молодь, 1993. - 408 с.; Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. - Опішне: Укр. народозн., 1993.- 280 с.
16. Русова С. Про дитячі іграшки // Русова С. Вибр. пед. твори: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. С.І. Коваленко. - К.: Либідь. - 1997. - С. 158-170.
17. Українська вишивка: Альбом / Автор тексту та упор. Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, - 1993. - 264 с.
18. Чарівне веретено: Нариси / Упоряд. А.Г. Данилюк. - Львів: Каменяр, 1990. - 86 с.
19. Щербаківський В. Українське мистецтво.- К.: Либідь, 1995.- 288 с.

II.

1. Булгакова Л. До питання про класифікацію української народної вишивки Поділля // Народознавчі зошити. - 1995. - №3.
2. Гвоздевич С. Бондарство на Бойківщині кінця XIX - початку XX ст. // Народна творчість та етнографія. - 1992.- № 3.
3. Герус Л. Художні особливості української народної іграшки з дерева (початок) // Народознавчі зошити. - 1995. - № 4; (закінчення) // Народознавчі зошити. - 1995. - № 5.

4. Горленко В.Ф. Ремесла і промисли українців // Радянська школа. - 1990. - № 5.
5. Євсюкова С. Фольклорно-етнографічні мотиви в сучасному українському гобелені // Народна творчість та етнографія. - 1994.- № 5-6.
6. Каловий О. Керамічні плитки стародавнього Галича: походження, означення рельєфних зображень // Народознавчі зошити. - 1995. - № 3.
7. Кара-Васильєва Т. Гаптування кінця XVII - початку XVIII століття // Народна творчість та етнографія. - 1994.- № 1.
8. Китова С. Образ птаха у вишивці та фольклорі Середнього Подніпров'я // Народна творчість та етнографія. - 1994. - № 2-3.
9. Коваленко А. Художня різьба на Полтавщині // Народна творчість та етнографія. - 1995. - № 1.
10. Леськів Б. І вози скриплять , і воли ремигають // Голос України. - 1991. - 15 травня.
11. Олійник О. З історії розвитку ткацтва Покуття // Народознавчі зошити. - 1996. - № 3.
12. Падовська О. Килим крізь призму творчого світосприйняття // Народознавчі зошити. - 1995. - № 3; Образ дерева життя на килимах Поділля // Народна творчість та етнографія. - 1995. - № 1.
13. Студенець Н. Технологія хатнього настінного малювання Поділля // Народознавчі зошити. - 1997.- № 1.
14. Тітінюк В. Слобожанська писанка: Харківська колекція писанок кінця XIX – поч. XX ст. // Берегиня. - 1998. - № 3-4.
15. Чудна М. Рушник — доля на полотні // Київська старовина. - 1997. - № 1-2.

IV.

До розділу "Традиційне народне вбрання українців":

I.

1. Бойко В.М. Українські народні традиції в сучасному одязі. – К., 1970.
2. Кара-Васильєва Т. Українська сорочка: Альбом. - К.: Томіріс, 1994. - 32 с.

3. Косміна Т.В., Расіна З.О. Українське весільне вбрання. - К.: Наук, думка, 1989.
4. Матейко К.І. Український народний одяг. - К., 1977. - 166 с.
5. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. - К.: Либідь, 1996. - 176 с.
6. Спаський І.Г. Дукачи і дукачі України. - К., 1970.
7. Стамеров К.К. Нариси з історії костюмів: У 2- ч. - К.: Мистецтво, 1978. - Ч.І. - 143 с.; Ч. ІІ. - 173 с.
8. Стельмащук Г.Г. Традиційні головні убори українців. - К., 1993.
9. Традиційний одяг Черкащини кін. ХІХ - поч. ХХ ст. Каталог виставки / Підг. Г. Корнієнко. - Черкаси: Родовід, 1993. - 32 с.

ІІ.

1. Апанович О. "Козацьке панство походжає" Одяг — самобутнє явище національної культури // Українська культура. - 1993. - № 3-4.
2. Булгакова Л. Деякі конструктивні та художні особливості традиційних сорочок Полісся першої половини ХХ століття // Народознавчі зошити. - 1996. - № 2.
3. Воропай О. Жіноча сорочка (українська) // Україна. - 1992. - №4; Шовкова плахта к святу годиться (продовж.) // Україна. - 1992. - № 5.
4. Гасанова А., Нестеркова О. Костюм у однієї скрині // Народне мистецтво. - 1999.- № 3-4.
5. Гарбузова Л. Вишивки Полісся // Народне мистецтво. - 1999. - № 3-4.
6. Гурошева Н.О. Обрядова роль традиційного одягу українців // Народна творчість та етнографія. - 1990. - №4; Традиційний український дитячий одяг // Народна творчість та етнографія. - 1995. - № 1.
7. Данилевська Н. Батькова пісня / Про вишивки чоловічого одягу // Українська культура. - 1993. - № 1.
8. Добролюбова Т. Сорочина білесенька / Сорочка в українському обряді // Економічний благочестивий вісник. - 1999.
9. Намітка // Українська культура. - 1994. - № 1.

10. Ніколаєва Т. Українське традиційне вбрання // Радянська школа. - 1990. - № 9; Національний традиційний одяг // Київська старовина. - 1993. - № 3.
11. Орел Л.І. Традиційний національний одяг українців у дзеркалі народної пісні // Народна творчість та етнографія. - 1996. - № 2-3.
12. Руденко Л. Заплету віночок... (Вінки в українському одязі) // Початкова школа.-1994. - № 5.
13. Семенова М. Релікти дохристиянських вірувань в українському народному костюмі // Берегиня. - 1996. - № 3-4.
14. Стельмашук Г. Етнологи української діаспори про національні строї українців // Народознавчі зошити. - 1996. - № 4.
15. Цимбалюк О. Проблеми автентики українського сценічного костюму (на прикладі фольклорних фестивалів Буковини) // Народознавчі зошити. - 1997. - № 1.

V. До розділу "Традиційна народна їжа українців":

I.

1. Артюх Л.Ф. Українська народна кулінарія: Іст.-етнограф. дослідження. - К., 1977. - 150 с; Народне харчування українців та росіян північно-східних районів України. - К.: Наук, думка, 1982. - 112 с.
2. Андріїв В. Напої з овочів та ягід. - Харків: Рад. селянин, 1930. - 146 с.
3. Банщикова Т.М. Безалкогольні напої. - К.: Час, 1991. - 144 с.
4. Білецька В.Б., Карсакіна В.В. Домашня кулінарія. - К.: Техніка, 1993. - 143 с.
5. Гонтар Т.О. Народне харчування українців.- К.: Світ, 1982. - 260 с.
6. Карсакіна В.В., Калакура М.М. Раціональне харчування в сім'ї. - К.: Техніка, 1986. - 272 с.
7. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. – Репринт. воспроизведение издан. 1860 г. - К.: Добровол. общество любит. книги УРСР, 1991.- 235 с.

8. Мицик В.Ф. Каша — мати наша: Етнол. нариси.- К.:Україна, 2002. - 192 с.
9. Парфанович С. Овочі, ярини та безалкогольні напої. - Львів: Відродження, 1932. - 72 с.
10. Перебендя С. Вироби з меду та садовини (ласощі та напої). - Харків: Рад. селянин, 1929. - 56 с.
11. Страви української кухні / Упоряд. Л.М. Патрикац. - К.: Рад. Україна, 1991.- 98 с.
12. Українські народні страви: Довідник / Упоряд. О.А. Могила, В.І. Саєнко. - К.: Довіра, 1992.
13. Українська стародавня кухня: Довідник / Упоряд. Т.Л. Шпаковської. - К.: Спалах ЛТД, 1993.- 238 с.
14. Товстуха Є.С. Кришталева чара... (100 українських алкогольних і лікувальних напоїв). - К.: Сільські вісті, 1994. - 188 с.
15. Франко О. Практична кухня. - Львів: Каменяр, 1990. - 238 с.
16. Шалімов С.А., Шадура О.А. Сучасна українська кухня. - К.: Техніка, 1984. - 271 с.
17. Щоб наливались повнії чари. Секрети приготування старосвітських і сучасних міцних напоїв / Упоряд. Я. Мельничук, Б. Карабін. - Львів: Край, 1992. - 86 с.
18. Як засядем, браття, коло чари. Українські народні пісні та переписи національних страв і напоїв.-К.: Муз. Україна, 1993.- 271 с.

II.

1. Артюх Л. Народне святкове харчування українців влітку і восени // Український світ. - 1995. - № 7; 3 історії народної кухні // Неопалима купина. - 1993. - № 1-2; - № 3-4.
2. Бисикало С. Щасливий, хто вина не п'є // Дивослово. - 1994. - № 7.
3. Гонтар Т.О. Традиційне харчування українців // Радянська школа. - 1990. - № 10.
4. Дмитрів З. Ритуальний хліб у весняних звичаях та обрядах населення Рівненського Полісся // Народознавчі зошити. - 1997. - № 1.

5. Калуська Л. Хліб на столі: символи та обереги дому нашого // Дошкільне виховання. - 1994. - № 2.
6. Качалка Н. З кашею будьте здорові // Берегиня. - 1993. - № 2; 1994. - № 3.
7. Чак Є. Мовний етикет: "Здоровенькі були" // Дивослово. - 1998.- №4; Мовний етикет: "Смачного! Запрошую Вас" // Дивослово. - 1998. - № 11.
8. Швед Г. Символ кохання — напоїти коня. // Людина і світ. - 1991. - №11; "Ой не ходи, Грицю..." або що за чари у чарзілля // Людина і світ. - 1992. - № 7-8.
9. Шершень Л.М. Хліб наш насущний...// Дивослово.-1994.- № 10-11.

VI.

До розділу "Традиційний транспорт українців":

I, II.

1. Вовк Х.К. Студії з української етнографії. - К.: Мистецтво, 1995. - С. 75-82.
2. Глушко М. Традиційний транспорт українців // Радянська школа. -1990. - №7; Без вола подвір'я голе //Берегиня. - 1992. — № 1; Взявся за гуж, то не кажи: не дуж. // Берегиня. - 1993-1994. - № 2-3; Невідомі аспекти тяглових засобів полозового транспорту населення Центрального Полісся // Народознавчі зошити. - 1996. - № 2.
3. Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах 2-ої половини XIX - початку XX ст. - К., 1994.
4. Данилевський Г. Чумаки: художньо-документальний нарис. - К.: Веселка, 1992.
5. Леськів Б. І вози скриплять, і воли ремигають // Голос України. - 1991. -15 травня.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЛІТЕРАТУРА ДО ПИТАНЬ, ВИНЕСЕНИХ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. *Концепції методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі (Р.П.Скульського і М.Г.Стельмаховича, О.В.Король), їх порівняльний аналіз.*

Література:

1. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: Наук.-метод. центр "Українська етнопедagogіка і народознавство" АПН України і Прикарпатського університету ім. В.Стефаника, 1995. – С. 3-6.
2. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навчально-методичний пос. – К.: ІЗМН, 1998.- С. 3-7.

2. *Аналіз навчальних посібників (див. основну літературу до курсу), методичної літератури з українського народознавства.*

Література:

1. Кудіна Л.М. Від роду до роду. Народознавство. – Х.: Торсінг, 2003. – 160 с.
2. Пістун Т.В. «Свою Україну любіть». – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2004. – 176 с.
3. Неживий О.І., Ужченко В.Д. Дидактичний матеріал з народознавства на уроках української мови. – К.: Освіта, 1993. – 287 с.
4. Жигаленко О. Куди ведеш, Чумацький шлях? Книга для читання з українського народознавства. – Полтава: Полтавський літератор, 1993.– 190 с.
5. Приходченко К.І. Витоки творчості. Розробки уроків та позакласних заходів з розвитку творчих здібностей учнів: Посіб.– Д.: Сталкер, 1998.– 416 с.
6. Благослови, Мати: Уроки українського народознавства (5-8 класи): Кн. для вчителя / Упоряд. Л.Іваннікова. – К.: Освіта, 1995. – 190 с.
7. Уроки з народознавства: Посібник / Упор. М.К.Дмитренка, Г.К.Дмитренко.- К., 1995.

3. Нетрадиційні принципи навчання українського народознавства в школі (за О.В.Король).

У зв'язку з виникненням нових закономірностей навчання створюються й нові (нетрадиційні) принципи навчання. О.Король подає нам такі нетрадиційні принципи навчання українського народознавства:

- 1) принцип народоналежності;
- 2) принцип етнічності;
- 3) красназавчий принцип;
- 4) принцип суспільності;
- 5) принцип демократизації навчання;
- 6) принцип гуманності;
- 7) принцип життєвої активності;
- 8) принцип ціленаправленості

(Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навчально-методичний пос. – К.: ІЗМН, 1998.- С. 64-66).

4. Чотири генеральні фактори, які потрібно враховувати вчителю українського народознавства при підготовці до уроку.

Вчителю, діагностуючи свій урок, потрібно звертати увагу на чотири генеральні фактори, які в свою чергу складаються з окремих чинників (за І.П. Підласим):

1. Навчальний матеріал:

- зміст, кількість та якість, матеріалу;
- форма, структура та спосіб викладу.

2. Організаційно-педагогічний вплив:

- *фактори впливу на уроці:* форми та методи навчання; працездатність учителя (вік, час роботи, навантаження, зміна, чергування праці та відпочинку); працездатність учнів (вік, зміна, день тижня, урок за розкладом, режим роботи); контроль і перевірка результатів роботи (частота контролю на одному уроці, контроль на попередньому уроці); тип і структура уроку та інші;
- *фактори навчання, що діють поза уроком:* обсяг і характер допомоги та контроль батьків, інших дорослих; використання

засобів масової інформації з навчальною метою; читання літератури; організація самостійної роботи та інші.

3. Здатність учнів до навчання:

- *здатність учнів до навчання на уроці:* рівень загальної підготовки (ерудитії) учнів; здатність до вивчення конкретного навчального предмета; загальні характеристики уваги й мислення (у зв'язку з особливостями нервової системи, віку, темпераменту); мотивацію навчання (розуміння й усвідомлення мети, інтерес до навчання, дійовість стимулів); характеристики здоров'я учнів (швидка втомлюваність, хворобливість); дисциплінованість; інші;
- *здатність учнів до навчання в процесі самопідготовки:* самоконтроль; воля й наполегливість; цілеспрямованість; режим та організація праці; здібності; швидкість засвоєння.

4. Час:

- *затрати часу на уроці:* час для сприймання й первинного засвоєння знань; для закріплення вивченого; для контролю; для повторення; для підготовки до відповіді;

затрати часу у процесі самопідготовки: виконання домашніх завдань; читання додаткової літератури; відвідування факультативів і додаткових занять; участь у гуртковій роботі.

Вчителю важливо також знати співвідношення цих факторів, Так, найбільший вплив мають мотиви навчання, інтерес до нього, цілеспрямованість, активність, високий рівень самопідготовки учнів (Підласий І.П. *Як підготувати ефективний урок: Кн. для вчителя.* — К.: Рад. шк., 1989. — С. 204).

5. Особливості факультативних занять з українського народознавства.

Важливим завданням навчальних закладів є запровадження факультативних занять із українського народознавства, оскільки вони сприяють спеціалізації навчання, формуванню в учнів стійкого інтересу до цієї навчальної дисципліни.

Факультативний курс розраховується не менш ніж на 34 години (одна година на тиждень протягом року або дві години на тиждень – на півріччя).

У групи для вивчення факультативного курсу учнів зараховують за їх бажанням. Та вчителеві належить уже з перших занять настільки зацікавити учнів, щоб усі бажаючі не втратили інтерес до народознавства, щоб проводили пошукову роботу, виконували дослідницькі завдання.

Групи для вивчення факультативів, як правило, комплектуються з учнів одного або паралельних класів. За відповідних умов можуть створюватися групи з учнів двох або кількох шкіл (міжшкільні факультативи).

Факультативні заняття з українського народознавства передбачаються спеціальним розкладом і проводяться до або після уроків. Залежно від місцевих умов (відстань від місця проживання до школи) можна передбачити перерву для відпочинку школярів між обов'язковими заняттями й факультативом.

Під час проведення факультативних занять потрібно застосовувати різні форми й методи навчання та види навчальної роботи учнів, які сприятимуть розвитку пізнавальної й творчої активності, в тому числі: лекції, семінари, практикуми, лабораторні заняття, екскурсії, реферати, доповіді та інші форми самостійної роботи учнів.

Факультативні заняття проводять учителі, також викладачі вищих навчальних закладів, діячі науки, літератури та мистецтва, спеціалісти виробництва й сільського господарства, які мають відповідну підготовку.

Наповнюваність груп визначається директором школи залежно від специфіки факультативних курсів, але не менше десяти осіб у групі.

При комплектуванні груп для вивчення факультативного курсу не допускається проведення будь-яких іспитів чи перевірок.

Зарахування учнів до групи з вивчення факультативного курсу проводиться вчителем, який веде факультатив, з урахуванням думки класного керівника і затверджується наказом директора школи не пізніше 10 вересня (або 10 січня). Керівництво та контроль за організацією та змістом факультативних занять здійснює директор школи або його заступники з навчально-виховної роботи.

На факультативах з українського народознавства здійснюється національне виховання дітей та молоді, їх естетичний та морально-етичний розвиток, а також підготовка їх до вибору майбутньої професії, створення здорової сім'ї
(Програма факультативу з народознавства // Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. — К.: ІЗМН, 1998. — С. 296-323).

6. *Нетрадиційні методи навчання українського народознавства в школі за О.В. Король.*

О.В.Король винайшла "свої" (**нетрадиційні**) методи навчання українського народознавства:

I. Власні методи народознавства.

II. Методи, спрямовані на формування особистості (виховує особистість учня на уроках українського народознавства).

I. До власних методів українського народознавства належать:

1. Метод національного утвердження.
2. Метод права етнічного голосу.
3. Метод мовного очищення.
4. Метод відродження звичаїв та обрядів.
5. Метод народження фольклору.
6. Метод народження актора.
7. Метод сімейної конкуренції.
8. Метод статевої переваги.
9. Метод природного цілителя.
10. Метод навчання за народним календарем.

II. До методів, спрямованих на формування особистості, належать:

1. Метод оцінки "авансом".
2. Метод особистого прикладу.
3. Метод спілкування із совістю.
4. Метод позитивної самовпевненості.
5. Метод торжества ідей.
6. Метод навчання "в борг".
7. Метод добросусідства.
8. Метод нетрадиційного гостювання.

9. Метод самовираження.

10. Метод педагогічного права

(Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. — К.: ІЗМН, 1998. — С. 79-89).

7. *Нетрадиційні форми проведення уроків українського народознавства в школі.*

У процесі відбудови національної школи з'явилися якісно нові структури уроків, які ще донедавна називали нетрадиційними чи нестандартними, але побудовані на давніх українських етнопедагогічних традиціях.

Настав час вести мову про уроки української національної школи, особливості їх структури і класифікації. Найголовнішими їхніми ознаками можна вважати: насичення змісту кожного уроку досягненнями української етнопедагогіки, вітчизняної науки, культури, літератури, мистецтва, фольклору, української історії, побуту і менталітету; реалізація навчально-виховних та розвивальних завдань із залученням здобутків народної педагогіки у наближених до традицій національної школи; побудова уроку на якісно новій методиці, що впливає із традицій вітчизняної етнопедагогіки і логічно є творчим їх продовженням; підпорядкування змісту, структури, методики підготовки і проведення уроків найголовнішим завданням відбудови – виховання національно свідомого громадянина незалежної і суверенної держави, духовно багатого, всебічно розвиненого, морально стійкого і витриманого в народних традиціях активного учасника державної розбудови; докорінний перегляд мети (та й завдань) уроків у національній школі України тощо.

Цілком природною є поява якісно нових структур уроків для учнів. Серед них такі:

1. Урок-казка.
2. Урок-гра (сюжетно-рольові ігри).
3. Урок-подорож у світ чарівності.
4. Урок-спектакль (інсценізація фольклорних та художніх творів).
5. Урок-фестиваль (конкурс на краще виконання фольклорних та художніх творів).

6. Тематичний концерт (на теми навчального матеріалу).

7. Комплексний урок (неординарний) за одним із фольклорних творів та ін.

(Федоренко Д.Т. Урок на засадах української етнопедагогіки // Початкова школа. – 1996. – №8. – С.32-34).

8. *Методика проведення позакласної роботи з українського народознавства.*

Підготовча робота до проведення **українських вечорниць** складається із таких етапів:

1. Вибрати двох чи кількох ведучих.
2. Визначити склад двох груп учасників вечорниць, навчити їх співати, танцювати.
3. Доручити одній із учасниць вечорниць роль господині хати.
4. До проведення свята залучити музиканта, запросити гостей, яким близьке народне мистецтво, українська культура, народознавство взагалі.
5. Виготовити декорації, прикрасити приміщення, де відбуватимуться вечорниці, вишитими рушниками, народними картинками з фрагментами домашнього й громадського життя українців.
6. У ході підготовки до вечорниць учні ознайомлюються з літературою, збирають, записують і вивчають пісні своєї місцевості, прислів'я, приказки, анекдоти тощо.
7. Оргкомітет вечорниць складає меню українських страв до свята.

Підготовка до заняття **гуртка "Вишивка"** передбачає:

- 1) наявність відповідного робочого місця, матеріалу, інструментів: нитки (кольорові), тканина, голки, гольник, ножиці, наперсток, коробочка для зберігання цих матеріалів;
- 2) вияв готовності до вишивання: перед вишиванням добре помити руки, щоб не замастити виріб; вишиваючи, сидіти прямо, спираючись на спинку стільця; потрібно, щоб світло падало зліва, а місце роботи було добре освітлене; процес вишивання має тривати не більше 20-ти хвилин, щоб діти не стомлювалися;
- 3) перед вишиванням учні мають засвоїти правила техніки безпеки: роботу проводити підгрупами не більше як 5-6 осіб у кожній, не підносити голку з робочою ниткою до обличчя; не

вколювати голку в свій одяг; а після закінчення роботи вколювати її в гольник; не сидіти близько один біля одного; робочу нитку відрізати ножицями, а гострі кінці ножиць не підносити близько до обличчя

(Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. *Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В.Стефаника, 1995. - С.130-158).*

9. Шкільне українського народознавство як засіб виховання учнів та розвитку їх творчих здібностей. Українознавча едукація за М.Г. Стельмаховичем.

(Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. *Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: Наук.-метод. центр "Українська етнопедagogіка і народознавство" АПН України і Прикарпатського університету ім. В.Стефаника, 1995. – С. 70-74).*

10. Методика проведення народознавчого свята в загальноосвітній школі на матеріалах пошукової роботи.

Як би старанно не було підготовлено позакласне заняття, його виховна ефективність в основному буде залежати від методики його проведення.

Треба пам'ятати, що початок заняття повинен бути своєчасним, чітким і організованим. Важливо підтримувати увагу учнів і зберегти їх активність впродовж усього позаурочного заняття.

Увага й активність учнів на позакласному занятті з народознавства забезпечуються:

1) прилученням усіх учнів до виконання своїх ролей, персональних доручень і обов'язків, створення стану постійної готовності до роботи (виходу на сцену);

2) раціональним використанням часу на занятті (запізнення, непотрібні паузи, непідготовленість, монотонність і млявість, пасивність учнів — усе це веде до зниження їхньої уваги, падіння інтересу, зниження активності й порушення дисципліни);

3) вимогою від учнів уваги й дисципліни, поваги, конкретності й доброзичливості у ставленні до людей;

4) цікавим, яскравим, емоційним викладом матеріалу заняття й умілим використанням наочних посібників;

5) постійним спостереженням за учнями, за їх сприйманням, ставленням до справи.

Учитель на позаурочному занятті з народознавства повинен правильно вибрати своє місце, щоб він усіх бачив й усі могли бачити його. Якщо під час його проведення виникають якісь обставини, не передбачені вчителем заздалегідь, йому на них слід відповідним чином реагувати, не принижуючи інших.

Учні дуже люблять різні конкурси, вікторини, (напр., на краще знання народних казок, прислів'їв, приказок, загадок і т.п.). До проведення цих форм позакласної роботи учні серйозно готуються заздалегідь, вчитель повинен повідомити їм тему вікторини, конкурсу завчасно

(Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В.Стефаника, 1995. - С.147-157).

ТЕРМІНОЛОГІЯ

1. **Навчання** — це цілісний двоєдиний процес педагогічної діяльності вчителя (викладання) та навчально-пізнавальної діяльності учнів (учіння), спрямований на досягнення поставлених навчально-виховних завдань.
2. **Викладання** — діяльність учителя в процесі навчання. Воно полягає в постановці перед учнями пізнавальних завдань, повідомленні нових знань, організації спостережень, лабораторних і практичних занять, керівництві роботою школярів по засвоєнню, закріпленню і застосуванню знань, умінь та навичок.
3. **Учіння** — діяльність учня в процесі навчання.
4. **Принципи навчання** — основні вихідні положення теорії навчання, які "відображають закономірності навчального процесу та регулюють діяльність учителя та учнів".
5. **Методи навчання** — упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань.
6. **Модель шкільного курсу "Українське народознавство"** складається з чотирьох взаємопов'язаних інформаційних блоків: "Людина-соціум", "Етнічна історія українського народу"; "Духовна культура українців"; "Матеріальна культура українців", до яких входять відповідні розділи і теми з українського народознавства.
7. **Навчальна програма** — документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, умінь і навичок, які необхідно засвоїти, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.
8. **Урок** — це така одиниця освітнього процесу, яка чітко обмежена часовими рамками (45 хвилин), планом роботи і складом учнів.
9. **Кабінет народознавства** — це спеціальне приміщення з раціонально розміщеними засобами навчання, які забезпечують викладання предмета "Українське народознавство"; матеріальна база організації та проведення навчально-виховної роботи в школі.

10. **Українознавство** — 1. Сукупність наук про Україну: українська мова, українська література, історія України, географія України, економіка, етнографія тощо. 2. Навчальний предмет в загальноосвітній школі, метою якого є засвоєння інтегрованих знань про Україну. 3. Напрямок наукових досліджень, спрямований на вивчення України як космосоціокультурного феномена.
11. **Позакласна робота** — це система спеціально організованих позаурочних занять і виховних заходів, які спрямовані на поглиблення і розширення знань, одержаних в умовах навчального процесу, формування найкращих особистісних рис (висока духовність, національна свідомість, ін.) та на розвиток творчих здібностей і таланту молодого покоління.
12. **Прийоми навчання** — окремі операції, розумові чи практичні дії вчителя або учнів, які розкривають чи доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, що виражає даний метод.
13. **Авторська програма** — програма, що належить персоналізованому виконавцеві, втілює через мету, завдання та зміни навчання авторське бачення певного предмета чи курсу.
14. **Методика навчання народознавства** — це навчальна дисципліна, яка розглядає цілеспрямовану діяльність учителя й учнів, що забезпечує оволодіння ними певними елементами соціально-культурного досвіду народу, практичними вміннями і навичками.
15. **"Творча лабораторія вчителя народознавства"** — це і його слово, і пісня, і поезія, авторські програми, розробки уроків, сценарії виховних заходів, уроки, факультативні заняття, кабінет народознавства тощо.
16. **Календарно-тематичний план** — Т.п. відрізняється від програми тим, що в ньому визначена тематика конкретних занять (уроків), порядок і дата їх проведення, а також методи, обладнання, які будуть використовуватися вчителем.
17. **Технічні засоби навчання** — комплекс різноманітних світлотехнічних та звукових посібників і апаратури, що

використовуються в навчальному процесі. Розрізняють такі **Т. з. п.:** екранні (навчальні кінофільми, діафільми, діапозитиви, кінофрагменти, телепередачі, відеофільми тощо) та звукові (грамзаписи, магнітні записи, радіопередачі тощо). Останнім часом значного розмаху набрало навчальне телебачення, широко використовуються різні комп'ютери та електронно-обчислювальні машини.

18. **Технологія навчання** — це система методів, способів та прийомів, яка забезпечує оптимальну реалізацію навчального процесу. У широкому розумінні — це сукупність навчальних, методичних, програмних і технічних засобів, що використовуються у навчально-виховному процесі.
19. **Творчість дитяча** — складна діяльність у дітей та підлітків, у якій органічно поєднуються навчальні завдання, зв'язані з формуванням у них певних знань, умінь та навичок, і власне творчі завдання, в результаті чого виникають нові твори та ідеї в галузі науки, мистецтва і техніки.
20. **Вчитель** — спеціаліст з необхідною фаховою і психологічною підготовкою, який здійснює навчальну і виховну роботу з учнями загальноосвітніх шкіл різних типів.

ТИПИ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЇХ СТРУКТУРА

1. Урок засвоєння нових знань:

1. Перевірка домашнього завдання (може і не бути), актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок.
2. Повідомлення теми, мети, завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів.
3. Сприймання і первинне усвідомлення нового навчального матеріалу, осмислення зв'язків між об'єктами вивчення.
4. Узагальнення та систематизація знань.
5. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

2. Урок формування вмінь і навичок (формування і вдосконалення вмінь і навичок):

1. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок.
2. Повідомлення теми, мети, завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів.
3. Вивчення нового матеріалу (вступні, мотиваційні та пізнавальні вправи).
4. Первинне застосування набутих знань (пробні вправи).
5. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях (тренувальні вправи за зразком, інструкцією, завданням).
6. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації (творчі вправи).
7. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

3. Урок застосування знань, умінь і навичок:

1. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок.
2. Повідомлення теми, мети, завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів (усвідомлення учнями практичної значущості знань, умінь і навичок). У поясненні вчителя вказується, який характер самостійного завдання, як підходити до його виконання, які повинні бути його результати.
3. Осмислення змісту і послідовності застосування способів виконання дій.
4. Самостійне виконання учнями завдань під контролем і за допомогою учителя.
5. Звіт учнів про роботу й теоретичне обґрунтування отриманих результатів. У звіті вказується тема, завдання, вихідні теоретичні дані, розкривається хід роботи, аналізуються результати.
6. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

4. Урок узагальнення та систематизації знань:

1. Повідомлення теми, мети, завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів.

2. Відтворення та узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань.
3. Узагальнення та систематизація основних теоретичних положень і відповідних ідей науки.
4. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

5. Урок контролю і корекції знань, умінь і навичок:

1. Повідомлення теми, мети, завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів.
2. Перевірка знання учнями фактичного матеріалу й основних понять.
3. Перевірка глибини осмислення учнями знань і ступеня їх узагальнення.
4. Застосування учнями знань у стандартних та змінених умовах.
5. Збирання виконаних робіт, їх перевірка, аналіз і оцінка.
6. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

6. Комбінований урок:

1. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок.
2. Повідомлення теми, мети, завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів.
3. Сприймання і первинне усвідомлення нового навчального матеріалу, осмислення зв'язків між об'єктами вивчення.
4. Узагальнення та систематизація знань.
5. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

СХЕМА АНАЛІЗУ УРОКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА

	Діяльність учителя	Діяльність учнів
	Мета і завдання уроку	
1	Чи відповідають мета і завдання уроку загальній меті й завданням навчання й виховання?	1. Наскільки мета уроку доступна й посильна для учнів
2	Оцінка планування завдань уроку:	2. Які труднощі

	чіткість формулювання навчальних, виховних завдань уроку, а також завдань для розвитку інтелекту, волі, емоцій, пізнавальних інтересів учнів.	виникають в учнів при розв'язанні завдань уроку?
3	На чому акцентувалася увага учнів на уроці (поняття, причини, причинно-наслідкові зв'язки, прийоми)?	
	Структура уроку	
1	Яке місце даного уроку у системі уроків?	
2	З яких етапів складається урок?	
3	Чи відповідає структура уроку його меті, типу, змісту?	
4	Чи забезпечена цілісність та завершеність уроку?	
5	Які відхилення від традиційної має структура уроку, що стало причиною?	
	Методи навчання	
1	Чи відповідають методи навчання меті, завданням і змісту уроку?	
2	Чи відповідають методи навчання особливостям учнів даного класу, рівню їх підготовки та засвоєння нового матеріалу?	
3	На якому рівні розвитку самостійної пізнавальної діяльності формуються знання й уміння учнів (у готовому вигляді, за зразком, у творчому застосуванні)?	
4	Як учитель організував процес оволодіння учнями основними знаннями та вміннями?	
5	Як керує вчитель пізнавальною діяльністю учнів, як активізує її за допомогою методів і форм навчання?	
6	Як на уроці формується образ неповторності й своєрідності свого краю, своєї місцевості? Як розвивається народознавче мислення учнів?	
7	Як формуються вміння учнів працювати з різними джерелами знань: підручником, посібником, довідковою літературою, картами, статистичними матеріалами,	

	таблицями, картинами?	
8	Чи забезпечена оптимальність поєднання різних методів і форм навчання в ході уроку? Чому використано саме такі методи та форми навчання?	
9	Які недоліки у виборі й використанні учителем методів і форм навчання на уроці? У чому причини цих недоліків?	
10	Пропозиції щодо вибору та використання методів і форм навчання з метою рівня ефективності навчально-виховної діяльності.	
	Навчальний матеріал уроку	
1	Чи відповідає навчальний матеріал уроку його меті, завданням?	1. Чи готові учні до сприйняття нового матеріалу?
2	Чи логічно викладено матеріал, чи виділено головне в кожній його частині?	2. Чи не перевантажені учні навчальним матеріалом?
3	Чи виділені в навчальному матеріалі основні дидактичні одиниці (факти, поняття), які необхідно засвоїти учням? Чи чітко і точно сформульовано визначення?	3. Чи можуть учні при вивченні нового матеріалу орієнтуватися на свій життєвий досвід?
4	Чи не перевантажений навчальний матеріал зайвими фактами? Чи правильно співвідносяться фактичний матеріал і теоретичні висновки?	
5	Чи забезпечує матеріал уроку міжпредметні зв'язки? Як було їх реалізовано?	
6	Чи сприяє навчальний матеріал розвитку мислення, мовлення, пам'яті; зацікавленості, самостійності, творчої активності учнів?	
7	Яке виховне спрямування уроку?	
	Взаємостосунки вчителя і учнів, поведінка учнів на уроці	
1	Який стиль взаємостосунків вчителя і учнів на уроці?	
2	Наскільки вміло учитель володіє класом?	2. Яке ставлення учнів до нового матеріалу?

3	Чи враховує учитель індивідуальні особливості учнів?	3. Як учні реагують на вимоги вчителя?
4	Чи підтримував учитель настроєність учнів на працю протягом усього уроку? Чи вимагав вчитель дисциплінованості учнів на уроці?	4. Організованість і дисциплінованість учнів на уроці: чи були порушення дисципліни, невиконання вимог учителя? Які причини цього?
Підсумки уроку		
1	Чи підводить вчитель підсумки уроку?	1. Чи вміють учні робити підсумки за вивченим на уроці?
2	Чи відповідають результати уроку його меті та завданням?	2. Який обсяг і якість знань учнів з нового матеріалу (усвідомлення глибини, міцність)?
3	Чи наголошено на науково-пізнавальному і практичному значенні вивченого матеріалу на уроці?	3. Чи виникло в учнів бажання розширювати та поглиблювати знання з теми уроку? Чи спонукав урок до проведення пошукової роботи?
4	Що є найбільш цікавим у проведенні цього уроку? Над чим потрібно попрацювати вчителів на майбутнє?	
Домашнє завдання		
1	Який обсяг домашнього завдання?	1. Чи посильне домашнє завдання учням?
2	Чи дає учитель необхідний інструктаж до виконання домашнього завдання?	2. Чи спрямоване домашнє завдання на формування навичок самостійної роботи?
3	Чи задано додому учням індивідуальні або групові завдання?	3. Чи забезпечує домашнє завдання розвиток творчих здібностей і талантів учнів?

СХЕМА САМОАНАЛІЗУ УРОКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА

1	Яке місце даного уроку в темі, розділі, курсі? Як він пов'язаний з попереднім і наступним навчальним матеріалом? У чому специфіка цього уроку?
2	Які навчальні, виховні, розвивальні завдання виконувалися на уроці?
3	Як враховувалися особливості класу та окремих учнів під час уроку (рівень загального розвитку та готовність до засвоєння нового матеріалу)?
4	Чому було вибрано саме такий тип уроку та його структура?
5	Чим керувався вчитель, готуючись до уроку (методичними рекомендаціями, кращим педагогічним досвідом, власним досвідом, додатковою літературою)?
6	Чому було вибрано такі форми організації навчальної діяльності (з метою кращої реалізації дидактичної мети й завдань, забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів, удосконалення навичок самостійної роботи, формування практичних навичок учнів)?
7	Наскільки повно було розкрито тему уроку?
8	Чи було забезпечено учителем: <ul style="list-style-type: none"> • точність, конкретність уроку; • співвідношення фактичного матеріалу з теоретичними висновками; • розвиток мислення, мовлення, пам'яті, уяви учнів; • урахування життєвого досвіду учнів; • урахування краєзнавчого принципу; • розкриття практичного значення вивченого?
9	Чи було проведено аналіз результатів навчання, підведення підсумків уроку?
10	Чи вдалося реалізувати все задумане? Якщо ні, то чому? Яка самооцінка уроку?

*Аналіз статті Г. Скрипник „Народознавство і освіта
(школа)”*

... багатовікове уярмлення України сусідніми державами унеможливило поширення правдивої інформації про походження, історію та мистецькі здобутки народу. Блокувалася неупереджена наукова думка, а в ранг офіційного історичного знання, донедавна пропагованого школою, вузом, пресою і наукою в Україні, вводилися облудливі, тенденційні концепції, згідно з якими історія народу та його культура розглядалася винятково в контексті російської історії та культури. Позбавивши народ власної історії, історичної пам'яті, легко було позбавити його й природного права на власне державно-національне буття та розвиток.

...потрібно ввести спеціальні навчальні предмети, які сприяли б поширенню об'єктивної українознавчої інформації, піднесенню національної гідності й самосвідомості шкільної молоді.

Недостатня активність держави в розв'язанні цих проблем спричинила стихійне запровадження в навчальну практику ініціативою окремих ентузіастів курсу народознавства, що синтезувало альтернативну офіційним концепціям українознавчу інформацію.

... помітна ... така тенденція у викладанні шкільного курсу народознавства. Полягає вона в превалюванні кількох тем з народного календаря ("Різдво" та "Великдень"), з народного мистецтва ("Вишивка", "Писанка") і фольклору ("Народні казки", "Прислів'я та приказки"). Таке тематичне обмеження народознавства безумовно шкідливе, бо спрощує й збіднює його навчально-виховний потенціал. Зазначені теми є лише одним з аспектів народознавства. Зведення всього народознавчого курсу виключно до пропаганди традиційно-побутової культури сприяє утвердженню тенденційної думки про "шароварність", провінційність української культури.

Національна культура – явище багатогранне, яке органічно поєднує народну та професійну культуру. Відтак народознавчий курс має передбачити ознайомлення учнів не лише із здобутками народної, а й з досягненнями професійної

української культури в царині музики, образотворчого мистецтва, кіно та театру.

Має місце певна еkleктичність викладу народознавчого матеріалу у школах, бракує наскрізної синтезуючої ідеї, що мала б слугувати стержнем, що логічно поєднує всі теми. Такою ідеєю мала б стати національна ідея в широкому розумінні. Кінцевою метою всього курсу має бути виховання національно свідомих громадян України, з належним почуттям національної гідності й самоповаги. Без відродження історичної пам'яті та національної самосвідомості виконати це завдання неможливо.

Отже, одним з найважливіших завдань шкільного курсу народознавства повинна стати пропаганда об'єктивних знань про походження (етногенез) народу, про основні етапи його етнічної історії, про місце українського етносу у часі і просторі. Адже тільки історична пам'ять, правдиве знання своєї минувшини є гарантом збереження народом свого національного обличчя...

(Скрипник Г. Народознавство і освіта (Початок)// Дивослово. — 1994. — № 3.— С.37-42).

Український виховний ідеал в контексті національної ментальності. У шкільному курсі народознавства помітне місце мають посісти питання української етнопсихології, національної ментальності.

Українська етнопсихологія, як наука про психічні особливості народу, нині є однією з найактуальніших галузей україністики. Зумовлюється це не лише необхідністю надолужити і заповнити ту прогалину, що утворилась у цій ділянці науки, а й особливим значенням національної психіки у творенні національної ідентичності, самобутності народу.

Етнопсихологія окреслює спільні психічні особливості людей, що разом утворюють даний народ. Вона тісно лучиться з питанням окремішності народу. Етнопсихічна самобутність, разом з власною національною територією, спільною етнічною традицією, єдиною мовою належать до об'єктивних, визначальних чинників нації. Відтак стає зрозумілим політично-практичне значення етнопсихології в узasadненні та обґрунтуванні права народу на власне державно-національне буття.

Важливе значення має етнопсихологія і для шкільної педагогіки, адже цілеспрямований виховний вплив на учнівську молодь буде тим успішніший, чим більше враховуватимуться етнопсихологічні особливості середовища. Дослідники українського національного характеру зазначають, що національна вдача народу має стати основою, на якій слід будувати всю педагогічну систему, виховний ідеал народу. Отож, окреслюючи критерії виховання в сучасній українській школі, мусимо добре усвідомлювати позитивні та негативні риси нашого характеру, з тим, щоб закріплювати позитивне та послаблювати хиби національної вдачі. Це питання актуалізується ще й тому, що нерідко дослідники української історії узалежнюють та пояснюють невдачі державницьких зусиль і національної трагедії українців хибамі національного характеру...

Кожен історичний період ставить свої вимоги до "виховного ідеалу" нації, залежно від своєрідності суспільно-політичних завдань. За умов сучасної дійсності, як ніколи, посилюється відповідальність української школи за виховання національно свідомої молоді генерации українства, утвердження в суспільній свідомості національно-державницьких пріоритетів. Такі завдання в європейських державах школа виконує у співдії з родиною, церквою, культурно-освітніми установами.

Відомо, що в Україні традиційно родина теж відігравала помітну роль у національному вихованні... Гарантом збереження національних традицій виступала водночас сільська громада, яка творила своєрідне етнопсихологічне середовище, що кодувало і передавало від покоління до покоління етнокультурну інформацію, важливу для національного самовизначення підрастаючого покоління.

... Чужомовне міське середовище, до того ж за умови державного протекціонування чужій культурній традиції, дезоріентувало українську родину, сприяло її відчуженню від національного кореня...

...Хоча впродовж трьохсотрічного недержавного буття нації церква в Україні перебирала на себе й виконувала важливі національно-виховні функції, проте переслідування і репресії з боку влади підірвали її національну основу, перетворивши на зняряддя зросійщення української людності. Водночас

багаторічна пропаганда атеїзму спричинила релігійний індуферентизм і звела до мінімуму виховний вплив церкви на родину та молодь.

...Звучать традиційні звинувачення в націоналізмі, у насаджуванні "українізації", у нібито нехтуванні загальнолюдськими цінностями та ідеалами. Відтак висловимо деякі міркування та застереження. По-перше, український виховний ідеал не тільки не заперечує загальнолюдського ідеалу, а ґрунтується на ньому, збагачуючи та доповнюючи його тими рисами, що найбільше притаманні психіці й культурі українців...

По-друге, сьогоднішні звинувачення українців в українському патріотизмі, що традиційно ярликується націоналізмом, є абсурдними. Це не що інше, як вияви українофобії, що віками насаджувалася в Україні окупаційними режимами. Її мета – не допустити пробудження національної гідності та самосвідомості українства, а отже – не допустити утвердження національно-державницьких пріоритетів у громадській думці.

По-третє, національно-патріотичне виховання в українській школі є таким природним, як природним є виховання російського патріотизму у школах Росії, єврейського – в школах Ізраїлю, польського – у школах Польщі.

Плекання національної ідентичності, виховання таких якостей національної вдачі, які б не суперечили загальнолюдським цінностям і водночас сприяли утвердженню українців поміж іншими державними народами, є одним з основних завдань шкільного курсу народознавства, який, окрім іншого, покликаний озброїти молодь об'єктивними знаннями про позитивні прикмети та хиби національної вдачі.

Отже, доцільним видається не лише з'ясувати основні прикмети українського національного характеру, а й визначити чинники, що впливають на його формування...

(Народознавство і школа (Закінчення) // Дивослово. — 1995. — № 7. — С. 47-52).

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Тести (змістовий модуль I

" Теоретичні основи методики навчання українського народознавства в школі "

(допускає подвійну відповідь)

1. Предмет вивчення методики навчання українського народознавства в школі – це...
 - а) українська історія, мова, українські звичаї, обряди, традиції;
 - б) навчально-виховний процес у межах викладання українознавства;
 - в) система принципів, форм і методів позакласної роботи.
2. Методика навчання українського народознавства синтезує в собі:
 - а) науково-теоретичні та конструктивно-технічні знання;
 - б) практичні вміння та навички;
 - в) дидактичні принципи, методи і методичні прийоми.
3. Найголовніше завдання методики навчання українського народознавства:
 - а) визначити основні напрями народознавства, форми організації народознавчої роботи;
 - б) навчити майбутнього вчителя проводити урок, позакласне заняття та здійснювати пошуково-експедиційну роботу на високому рівні;
 - в) розробити систему оцінювання знань, умінь і навичок учнів.
4. Українське народознавство – це...
 - а) сукупність наук про український народ (історія, мова, література, географія, демографія, антропология, статистика, культурологія, мистецтвознавство, історія державотворення, правознавство, економіка тощо);
 - б) наука про культуру і побут українського народу, його історичне буття та спосіб життя;
 - в) система фундаментальних знань про конкретний народ, особливості його трудової діяльності й побуту,

менталітет, характер, психологію, історичний досвід і нинішній спосіб організації життєдіяльності.

5. "Творча лабораторія" вчителя українського народознавства – це:

- а) шкільний кабінет українського народознавства і технічні засоби навчання;
- б) уроки та позакласні заходи, система методів і прийомів, а також кабінет українського народознавства (етнографічний музей);
- в) навчально-методична література та періодичні видання з українського народознавства.

6. З якими суміжними навчальними дисциплінами методика навчання українського народознавства має якнайтісніші зв'язки:

- а) наукова педагогіка та наукова психологія;
- б) філософія, соціологія, релігієзнавство;
- в) українська етнопедагогіка й етнопсихологія.

7. Дайте визначення поняття "етнографія":

- а) наука про історію, розселення, демографічний розвиток народів (етносів);
- б) наука про матеріальну і духовну культуру народів (етносів) та характер міжетнічних відносин;
- в) наука, яка вивчає походження народів (етносів), процесу їх розвитку, особливостей традиційного побуту, матеріальної і духовної культури.

8. Дайте визначення поняття "фольклор":

- а) одна з найтриваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу, тісно зв'язана з народним побутом, з літературою;
 - б) це художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, де засобами мови збережено знання про життя і природу, давні культи і вірування;
 - в) це художнє відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах
1. колективної народної творчості, нерозривно пов'язаної з життям і побутом.

9. Яка найголовніша проблема методики навчання українського народознавства:

- а) проблема змісту шкільного народознавства та його структури;
- б) проблема методів і форм організації вивчення народознавства в школі;
- в) проблема педагогічних цілей та завдань вивчення народознавства в загальноосвітній школі.

***Завдання для перевірки знань (змістовий модуль II
" Урок українського народознавства, його специфіка і
типи")***

1. Оптимальними варіантами використання українського народознавства в навчально-виховному процесі школи є:
2. Які переваги має класно-урочна система навчання?
3. Назвіть недоліки класно-урочної системи навчання.
4. Загальна підготовка вчителя до уроку українського народознавства складається з таких етапів: ...
5. Безпосередня підготовка вчителя до уроку українського народознавства складається з таких етапів: ...
6. План-конспект уроку українського народознавства – це:
7. Програма керування навчальною діяльністю учнів з українського народознавства – це...
8. Висвітліть міжпредметні зв'язки, що можуть реалізуватися на уроках українського народознавства.
9. У якому типі уроку українського народознавства етап засвоєння нових знань може бути відсутній?
10. Яка основна мета уроку формування і вдосконалення умінь і навичок?
11. Які етапи входять до структури уроку застосування знань, умінь і навичок?
12. Назвіть нетрадиційні форми проведення уроків українського народознавства.

**Завдання для перевірки знань (змістовий модуль III
"Методика організації та проведення позакласної роботи
з українського народознавства")**

1. Продовжте речення: "Шкільний кабінет українського народознавства є..."
2. Що належить до засобів унаочнення уроків українського народознавства?
3. Мета пошукової роботи з українського народознавства полягає в...
4. Назвіть основні етапи пошуково-експедиційної діяльності з українського народознавства:
5. Позакласна робота з українського народознавства – це...
6. Які завдання позакласної роботи з українського народознавства?
7. На які форми поділяються позакласні заняття за часом використання? Наведіть приклади.
8. На які форми поділяються позакласні заняття за способом організації? Наведіть приклади.
9. Назвіть методи організації позакласної роботи з українського народознавства й охарактеризуйте їх.
10. З яких етапів складається підготовка до українських вечорниць?
11. Опишіть особливості підготовки до проведення народознавчого свята.
12. Що означає поняття "українознавча едукація"? Як вона здійснюється у школі?

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Тести

1. У вивченні українського народознавства в загальноосвітній школі потрібно відмовитись від принципу:
 - а) активно-пізнавального;
 - б) інформаційно-ілюстративного;
 - в) дієтворчого.

2. Що становить основу "творчої лабораторії" вчителя українського народознавства:

- а) плани-конспекти уроків;
- б) творчий підхід;
- в) дидактичні матеріали.

3. Чинною є програма з курсу шкільного народознавства (українознавства) за редакцією:

- а) С.П.Павлюка;
- б) І.А.Пелипейка;
- в) П.П.Кононенко.

4. Корекцію чинної програми з українського народознавства для школи доцільно здійснювати з урахуванням:

- а) національної своєрідності культури;
- б) розмаїття культур світу;
- в) регіональних особливостей культури.

5. Основні нетрадиційні принципи навчання українського народознавства (за О.В.Король):

- а) народоналежності, етнічності, суспільності;
- б) виховуючого навчання, науковості, доступності;
- в) наочності, історизму, міцності знань.

6. В основу класифікації типів уроків В.Онищука покладено:

- а) спосіб проведення;
- б) етапи навчальної діяльності;
- в) дидактичну мету уроку.

7. Внутрішня будова кожного етапу уроку становить:

- а) його мікроструктуру;
- б) макроструктуру;
- в) зміст народознавства.

8. Розвивати народознавчі здібності, талант учнів потрібно:

- а) бесідою;
- б) творчими завданнями;
- в) екскурсією.

9. Основними нетрадиційними методами навчання українського народознавства (за О.В.Король) є:

- а) проблемного викладу, евристичний, дослідницький;

б) національного утвердження, відродження звичаїв та обрядів, народження фольклору;

б) індукції, дедукції, аналогій.

10. В основу поділу позакласної роботи з українського народознавства на масову, гурткову та індивідуальну покладено:

а) місце проведення;

б) часовий фактор;

в) спосіб організації.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛКУ

1. Головні завдання курсу "Методика навчання українського народознавства в школі".
2. Основна термінологія методики навчання українського народознавства в школі.
3. Зв'язки методики навчання українського народознавства з іншими навчальними дисциплінами.
4. Модель готовності майбутнього вчителя до народознавчої роботи в загальноосвітній школі (3 основні компоненти).
5. "Творча лабораторія" вчителя українського народознавства.
6. Проаналізуйте програму з українського народознавства для середньої загальноосвітньої школи за редакцією С.П.Павлюка.
7. Охарактеризуйте напрями позаурочної діяльності з українського народознавства.
8. Урок засвоєння нових знань, його структура. Наведіть приклади.
9. Урок формування вмінь і навичок, його структура. Наведіть приклади.
10. Урок застосування знань, умінь і навичок, його структура. Наведіть приклади.
11. Урок узагальнення і систематизації знань, його структура. Наведіть приклади.
12. Урок контролю і корекції знань, умінь і навичок, його структура. Наведіть приклади.
13. Комбінований урок, його структура. Наведіть приклади.

14. Провідні ідеї, які слід враховувати при здійсненні корекції навчальної програми з українського народознавства.
15. Що ви знаєте про використання народної педагогіки як складової частини народознавчої роботи в школі? Проілюструйте.
16. Окресліть педагогічну модель шкільного народознавства.
17. Традиційні принципи навчання українського народознавства в школі (за Р.П. Скульським і М.Г. Стельмаховичем, за О.В. Король).
18. Проаналізуйте досвід народознавчої виховної роботи 1-2 учителів, виявивши його позитивні й негативні сторони.
19. Нетрадиційні методи навчання українського народознавства в школі (за О.В.Король). Проілюструйте.
20. Висвітліть актуальні проблеми методики навчання українського народознавства в школі.
21. Методика вивчення інформаційного блоку "Етнічна історія українського народу". Розробіть фрагмент уроку з даного розділу.
22. Історія впровадження українського народознавства в освіту в 20-30 роках ХХ століття.
23. Основні засоби унаочнення, технічні засоби навчання на уроках українського народознавства та вимоги до їх використання.
24. Проаналізуйте статтю Д.Т.Федоренка "Урок на засадах української етнопедagogіки".
25. Кабінет українського народознавства як матеріальна база організації та проведення навчально-виховної та позакласної роботи в школі.
26. Методика вивчення традиційної духовної культури українців (Розділ "Світоглядні уявлення та вірування українців. Релігія в житті українського народу"). Розробіть фрагмент уроку з даного розділу.
27. Шкільне народознавство як засіб виховання учнів і розвитку їх творчих здібностей.
28. Назвіть і охарактеризуйте традиційні методи навчання українського народознавства (за Р.П.Скульським і М.Г.Стельмаховичем, за О.В.Король). Проілюструйте.

29. Проаналізуйте статтю Г.Скрипник "Народознавство і освіта (школа)".
30. Розкрийте зв'язки методики навчання українського народознавства з суміжними дисциплінами.
31. Нетрадиційні принципи навчання українського народознавства в школі (за О.В.Король). Проілюструйте.
32. Назвіть і охарактеризуйте основні принципи позакласної роботи з українського народознавства.
33. Джерела методики навчання українського народознавства в школі.
34. Розкрийте зміст і завдання позакласної роботи з українського народознавства.
35. Українознавча едукція за М.Г.Стельмаховичем. Шляхи її здійснення в загальноосвітній школі.
36. Методика вивчення календарної обрядовості українців. Розробіть фрагмент уроку з цього розділу.
37. Основні етапи пошуково-експедиційної діяльності з українського народознавства.
38. Схема самоаналізу вчителем уроку українського народознавства.
39. Чотири генеральні фактори, які потрібно враховувати вчителю українського народознавства при підготовці до уроку.
40. Специфіка факультативних занять з українського народознавства та методика їх проведення.
41. Підготовка позаурочних занять з українського народознавства.
42. Схема аналізу уроку українського народознавства.
43. Проблеми методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі на сторінках педагогічної преси (журнал "Рідна школа", газета "Освіта" та ін.).
44. Методика вивчення розділу "Народні знання українців". Розробіть фрагмент уроку з цього розділу.
45. Охарактеризуйте форми організації позакласних занять з українського народознавства.
46. Методика вивчення традиційної матеріальної культури українців. Розробіть фрагмент уроку з теми "Українське народне вбрання".

47. Дайте характеристику навчальному посібнику "Українське народознавство" за редакцією С.П.Павлюка.
48. Методика вивчення розділу "Господарська діяльність українців". Розробіть фрагмент уроку з цього розділу.
49. Зміст, мета і завдання пошукової народознавчої роботи.
50. Підготовка позаурочних занять з українського народознавства.
51. Експозиція шкільного кабінету українського народознавства.
52. Розробка програми польових досліджень для учнів загальноосвітньої школи.
53. Методика вивчення сім'ї та сімейного побуту українців. Розробити фрагмент уроку з даного розділу.
54. Методика вивчення традиційної матеріальної культури українців. Розробіть фрагмент уроку з теми "Сільські поселення і селянський двір".
55. Методика проведення народознавчого свята. Специфіка організації свята в школі на матеріалах пошукової народознавчої роботи.
56. Розкрийте специфіку уроку українського народознавства.
57. Основні прийоми навчання українського народознавства. Проілюструйте.
58. Підготовка вчителя до уроку українського народознавства, її основні етапи.
59. Імідж учителя українського народознавства.
60. Основні етапи пошуково-експедиційної діяльності з українського народознавства.
61. Методика вивчення розділу "Промисли і ремесла українців". Розробіть фрагмент уроку з даного розділу.
62. План-конспект уроку українського народознавства (програма керування навчальною діяльністю учнів) як останній етап підготовки до нього.
63. Методика вивчення розділу "Традиційна народна їжа українців". Розробіть фрагмент уроку з даного розділу.
64. Застосування інтерактивних технологій кооперативного навчання на уроках українського народознавства.
65. Застосування інтерактивних технологій колективно-групового навчання на уроках українського народознавства.

66. Технології ситуативного моделювання на уроках українського народознавства.
67. Технології опрацювання дискусійних питань на уроках українського народознавства.
68. Аналіз альтернативних програм з українського народознавства (українознавства), родинознавства для середньої загальноосвітньої школи.
69. Аналіз методичної літератури з українського народознавства.
70. Аналіз статті Г.Скрипник "Народознавство і освіта (школа)"
71. Аналіз статті Приходько А. "Де шукати витоки сучасних освітніх технологій?".
72. Особливості підготовки і проведення інтегрованих уроків з українського народознавства. Проілюструйте.
73. Досвід організації шкільного кабінету українського народознавства.
74. Методика вивчення розділу "Світоглядні уявлення та вірування українців. Релігія в житті українського народу". Розробіть фрагмент уроку з даного розділу.
75. Концепції методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі (Р.П.Скульського і М.Г.Стельмаховича, О.В.Король), їх порівняльний аналіз.
76. Нетрадиційні форми проведення уроків українського народознавства в школі.
77. Методика проведення гурткової та індивідуальної роботи з українського народознавства.
78. Дайте характеристику навчальному посібнику "Українознавство" (укладачі В.Я.Мацюк і В.Г.Пугач).
79. Аналіз статті О.Перехрестної "Розвиток творчих здібностей учнів".
80. Програма польових досліджень з українського народознавства для учнів загальноосвітньої школи.
81. Аналіз статті М.Іванчук "Навчання як фактор виховання особистості школяра".
82. Аналіз статті Л.Штабової "Від ідеї індивідуалізації – до особистісно розвиваючої моделі навчання”.
83. Підготовка позаурочних занять з українського народознавства.

84. Аналіз статті Т.Єлагіної "Форми та методи формування громадянських якостей особистості".
85. Методи організації позакласних занять з українського народознавства.
86. Проблеми методики навчання українського народознавства в загальноосвітній школі на сторінках педагогічної преси (журнал "Дивослово", газета "Освіта" та ін.).
87. Розробіть календарно-тематичний план для конкретного класу загальноосвітньої школи.
88. Розробіть програму факультативу з українського народознавства для конкретного класу загальноосвітньої школи.
89. Розробіть програму з українського народознавства (для 5-11 класів загальноосвітньої школи).
90. Методика вивчення розділу "Традиційний транспорт і засоби сполучення українців". Розробіть фрагмент уроку з цього розділу.
91. Методика вивчення розділу "Народна архітектура українців". Розробіть фрагмент уроку з цього розділу.
92. Висновки з дискусії в пресі щодо назви навчального предмета "народознавство" та "українознавство".
93. Українське народознавство в становленні національної системи освіти та виховання.

ПРОГРАМА
"УКРАЇНСЬКЕ НАРОДОЗНАВСТВО (1-11 кл.)"
для середньої загальноосвітньої школи за редакцією С.П.Павлюка
(1998 рік)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предмет «Українське народознавство» поряд з рідною мовою закладає основу національного самоусвідомлення підростаючого покоління, дає ключ до розуміння складних соціально-історичних проблем сучасності. Його вивчення може здійснюватись у різних формах (урок, практичне заняття, практикум, екскурсія, експедиція з метою збирання польових матеріалів з наступним лабораторним їх опрацюванням, лекція, семінарське заняття) відповідно до віку школярів та умов і можливостей кожної школи у тому чи іншому регіоні України.

У межах предмета українського народознавства вивчаються окремі аспекти з інших дисциплін (фольклористика, народне мистецтво), які органічно доповнюють сферу буття народу. Адже народознавство виступає як ціннісна дисципліна про всі традиційні аспекти життя народу.

Програму побудовано з урахуванням рівня пізнавально-інформаційного процесу суміжних дисциплін — історії, літератури, природознавства, географії тощо. Так відбувається заповнення міждисциплінарних проміжків у вивченні історичного ракурсу культурного і політичного життя народу, його побуту. Якраз через предметну сферу народознавства досягається повна картина етнічного буття.

Назва дисципліни «Українське народознавство», а в 11-му класі «Етнографія» умотивовується змістом і предметним розкриттям.

Пропонована нами кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми може коригуватися згідно з навчальними планами з українського народознавства (1—11 класи), а також з інших дисциплін, якщо інші програми передбачають теми, близькі до названих. Натомість можна затратити більше часу на питання, менш відомі школярам з інших предметів.

Педагог може порушити порядок вивчення тем (у межах того чи іншого класу) з огляду на ступінь попередньо народознавчої підготовленості учнів з урахуванням особливостей регіону України (західний, східний, південний, північний, центральний), наявності або відсутності центрів народних ремесел та художніх промислів, а також народознавчої бази в школі.

Під час вивчення передбачених програмою тем педагог застосовує комплексний підхід, що полягає в поєднанні етнографічних матеріалів з мистецтвознавчими та фольклорними, у використанні поезії, музики, танцю, гри та обрядових дійств, різних видів наочності для глибокого розкриття суті народної культури як синтезу духовного і матеріального. Неодмінною умовою вивчення українського народознавства є залучення школярів до практичної діяльності, скажімо, до збирання зразків народної творчості свого краю, організація шкільних народознавчих музеїв, кутків, участь у святах та обрядах, у практичному засвоєнні та пропагуванні норм народної моралі та етикету, у заняттях народним мистецтвом та ремеслами, приготуванні національних страв, збереженні, розчищенні джерел та водойм, у насадженні дерев і квітів.

Наскрізна програма з українського народознавства побудована за концентричним принципом, де в центрі містяться визначальні народознавчі поняття і явища, які вивчаються залежно від етапу навчання на дедалі вищому теоретичному рівні, із засвоєнням дедалі ширшого кола інформації. Серед дидактичних принципів побудови даної програми домінують принципи доступності й посиленості, системності й науковості.

ПРОГРАМА

1 (2) КЛАС

Ми живемо в Україні (4 год.)

Моя країна — Україна

Рідне місто (село)

Моя вулиця

Там земля мила, де мати народила

Рідна домівка (12 год.)

Подорож у давню українську хату

Будівництво хати

Світлиця

Наші обереги

Печу, печу хлібчик

Старовинні хатні речі

А щоб краща була моя хатка

Скарби чарівної скрині

Духмяні трави, квіти
Де вода, там життя
У нашому двірку, як у вінку
Тепло отчого дому

Рід, родина, рідня (10 год.)

Рід
Родина
Рідня
Мати, матінка, матуся
Батькова наука
Бабуся рідненька
Дідусева мудрість
Братик і сестричка
Хрещена мама, хрещений тато
Родинне свято

Дитячий фольклор (8 год.)

Лічилки
Мирилки
Забавлянки
Заклички та примовки
Ходи, сонку, в колисоньку
Народні дитячі пісеньки
Українські народні дитячі ігри. Ігри свого краю
Як дитина забавляється, так їй і здоров'я посміхається

2 (3) КЛАС

ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Осінь (9 год.)

Кожен край має свій звичай
Нового тримайся, але старовини не цурайся
У кожної прикмети свої секрети
Вересень місяць добре газдує, овоч смачний дітям дарує
Хліб і сіль як символи достатку
А місяць жовтень мряку розвіє, в лісах, у садочках лист пожовтіє
Свято Покрови
А листопад — той жалю не має, з дерев останнє листя зриває
Святий покровитель Михайло

Зима (10 год.)

А місяць грудень на радість людям силпе замерзле груддя
Свято Миколая
Ой місяць січень кличе мороза, морозить лица, щипає носа

Різдвяні свята
Родина й оселя напередодні різдвяних свят
Коляда
На щастя, на здоров'я, на Новий рік
Святе Водохреще (Йордан)
А місяць лютий вітрами дує, на водах з льоду мости буде
Свято Стрітєння

Весна (9 год.)

Ой, весно, весно, днем красна
Березень місяць мости поломить, в річка задзвонить
Квітами квітень всіх привітає, усі садочки порозквітає
Вербна неділя
Великдень
Великодній понеділок
Веснянки
Гей, травень прийде у дні чудові, простелить всюди трави шовковї
День Матері

Літо (5 год.)

А місяць червень луги покосить, червоним соком ягідки зросить
Свята Трійця (Зелені свята)
А місяць липень гарячим літом обсипле липи пахучим цвітом
Свято Івана Купала
А місяць серпень серпом задзвонить, достиглий колос додолу
склонить

3 (4) КЛАС

Україна – край наш рідний (18 год.)

Рідна країна
Територія сучасної України. Історико-етнографічні регіони
Походження назв міст і сіл
Походження назв рік
Рідна мова
Краса в імені твоїм
Народна пісня
Українські народні музичні інструменти
Ой, калино, калинонько
Зацвіла верба — прийшла весна
Вишенька
Тополя, топольєчка
Квіти в Україні
Хрещатий барвінок

Жива скарбничка
Лелеки прилітають — весну заповідають
Співучі солов'ї
Найкраще місце на землі

Народне мистецтво і промисли (10 год.)

Іграшки
Вироби з соломи
Витинанки
Художня різьба по дереву
Народний розпис
Кераміка
Вишивка
Чарівний світ писанки
Святкові прикраси оселі
Світ твоїх захоплень

Народний устрій українців (5 год.)

Чоловіче вбрання
Жіночий одяг
Коса — дівоча краса
Віночок
Я — українець (українка)

5 КЛАС

ДУХОВНІ ВАРТОСТІ УКРАЇНЦІВ

Народна мораль та етика, етикет (5 год.)

Поняття про добро і зло. Прекрасне і потворне у житті.
Етичний ідеал українців. Козацтво як втілення національного етичного ідеалу (лицарство, патріотизм, вільнолюбство, духовність).
Норми поведінки. Стосунки в родині, на вулиці, у громадських місцях, за столом, у дорозі.

Народне виховання (5 год.)

Домашня школа. Мамине, татове, бабусине навчання. Наслідкування старших. Ігри хлопчиків, дівчаток.
Діти в праці. Міра їх залучення до праці відповідно до віку, статі, структури сім'ї за віковим та поколінневим цензом.
Виховання характеру: приклад заохочення, спонукання, покарання як народні методи. Опіка (повага, милосердя, терпимість). Праця як основа народного виховання.

Свята та обряди (14 год.)

Свята і традиції на пошанування природи, землі-годувальниці.
Хліборобські та пастуші свята.

Релігійні свята та обряди

Хліб у святах і обрядах. Обрядове печиво. Обрядова, святкова їжа. Пости. Символи та атрибути свят (стрічки, вінки, рослини, дерев'яні калатала, зірки тощо).

Народні ігри й дозвілля (дітей, підлітків, юнацтва).

Фольклор, пов'язаний зі святами та обрядами.

Народні знання (8 год.)

Народна гігієна і медицина. Домашні ліки (рослинного і тваринного походження). Їх вирощування, збирання, виготовлення. Зберігання та застосування.

Бабусяна, мамина школа гігієни та медицини.

Народна метеорологія.

Народні прикмети у визначенні погоди (птахи, комахи, тварини, рослини). Прогнозування погоди за народним календарем. Народні виміри часу, довжини, маси, рідини (до схід сонця, увечері, на зорі; п'ядь, ступня тощо).

Народна ботаніка. Знання про городні лікарські культури, їх вегетаційний період, способи вирощування та зберігання.

Підсумкове заняття на основі зібраного учнями протягом року польового фольклорного матеріалу.

6 КЛАС

Знання про народ

Народознавчі дисципліни, їх предмет і завдання. Загальні відомості (1 год.).

Сім'я, родина, рід як частка народу.

Дім, сім'я: члени сім'ї, їхні обов'язки, стосунки, звички.

Сім'я сучасна і в минулому.

Родина, рід, родовід. Свояки, побратими. Назви спорідненості (тітка, дядина, стрийна і т. д.). Відомі родини й роди (на прикладі свого населеного пункту, околиці), їх роль у селі, краю, країні (7 год.).

Хата, оселя.

Їх внутрішнє обладнання, зовнішнє оформлення (сьогодні, колись).

Поняття про символи: «Отчий поріг». Прислів'я, приказки, народні пісні на цю тему (5 год.).

Двір, садиба.

Опис будівель, їх призначення, навколишній рослинний світ, домашні тварини. Квітники біля хати. Мальви, калина, чорнобривці. Їх функціональне та смислове навантаження в оформленні садиби (4 год.).

Наше село (місто). Кутки, вулиці, частини населеного пункту, полів, потоків, урочищ. Назви та легенди про них. Порівняльна характеристика з навколишніми селами та більш віддаленими. Екскурси в історію (5 год.).

Поняття «свої» — «чужі», «земляки», «краяни», «сусіди», «односельці». Види і форми стосунків у господарській діяльності, обрядовості та дозвіллі. Казкарі, співаки, вишивальниці, будівничі, кравці тощо. Прізвища й прізвиська людей, їх походження. Розповіді, перекази, спогади з життя краян, старі фотографії, зустрічі із старійшинами села (6 год.).

Мій край. Моя земля. Моя Батьківщина — Україна, її історичні назви та символи, їх трактування (3 год.).

Самобутність народної культури українців.

Узагальнююча тема на основі вивченого за рік. Використання групових та індивідуальних учнівських завдань, які вони виконували на канікулах (2 год.).

7 КЛАС

Господарська культура українців

Види господарської діяльності.

Загальна характеристика. Природне географічне середовище і господарські напрями (2 год.).

Хліборобство.

Способи та знаряддя обробітку ґрунту, хліборобська техніка, регіональні й локальні їх види.

Рільництво: обробіток ґрунту, черговість висівання культур, відпочинок земельної ділянки. Дво- і трипільна система рільництва.

Способи та засоби удобрення ґрунту. Етнічна та регіональна специфіка.

Сівба, догляд за рослинами, жнива. Збирання та зберігання врожаю. Городництво, садівництво, квітникарство (вирощування лікарських рослин) (7 год.).

Тваринництво. Воли й коні — тяглова сила в господарстві українців, значення їх для хліборобства.

Вівчарство. Форми випасу худоби. Регіональна специфіка. Відгінне тваринництво. Побут пастухів. Птахівництво (3 год.). Трудові традиції українського народу (звичаї, обряди, обрядовий фольклор).

Господарський календар (2 год.).

Допоміжні господарські заняття: бджільництво, мисливство, рибальство, збиральництво. Людина і природа, відтворення фауни та флори (3 год.).

Народна їжа. Українські страви. Щоденна і святкова їжа. Режим харчування (4 год.).

Промисли й ремесла: ткацтво, гончарство, деревообробництво, обробка шкіри й металу тощо. Характеристика усіх видів з окресленням географії поширення етнічної специфіки. Розгляд їх у контексті загальної та виробничої культури, акцент на єдності практичного та естетичного у виробках народних майстрів (6 год.).

Відхожі промисли.

Чумацтво. Заробітчанство (2 год.). Торгівля (1 год.).

Традиційний транспорт і засоби сполучення (2 год.).

Трансформація трудових традицій. Трудові традиції у вік науково-технічного прогресу.

8 КЛАС

Етнічна історія українського

Загальне поняття про етнос (1 год.).

Етнічна історія України. Карта XVIII—XX ст. (Берестейщина, Пінщина, Курщина, Воронежчина, Лемківщина, Холмщина, Підляшшя, Пряшівщина) (4 год.).

Антропологічна характеристика українців (12 год.).

Формування української нації. Етапи. Поява і тлумачення етнонімів «Україна», «українці», «русини», «руснаки» (назви «черкасин», «хохол») (4 год.).

Етнографічне районування України (4 год.).

Склад населення. Етнічні меншини в Україні. Сучасна структура населення України. Процеси, характерні для сьогодення в Україні (консолідація, адаптація, асиміляція) (6 год.).

Українська діаспора: українці Далекого Сходу, Середньої Азії, за океаном (5 год.). Традиції, які зберігають українців в етнічному середовищі (3 год.).

Українці — гілка слов'янського народу. Самобутність і спорідненість культур (2 год.).

Українці — європейська нація. Історія міжетнічних зв'язків (2 год.).

9 КЛАС

Традиційна культура українців

Основні ознаки й фактори у визначенні етнічної та етнографічної специфіки культури (1 год.).

Духовний світ українців: народний світогляд. Віра у безсмертя душі та надприродні властивості деяких явищ, предметів і речей. Анімізм і фетишизм. Тотемі. Культ вогню, води і землі. Забобони і ворожіння (4 год.).

Демонологія: блуд, відьма, водяник, домовик, мавки, злидні, русалки, упирі, чарівники. Рослини і тварини в народній уяві (регіональна специфіка, варіантність) (3 год.).

Релігія в житті українців. Синкретизм віри: християнство і поганство.

Поняття змісту слів: «віра», «повір'я», «вірування», «обряд», «звичай».

Церква і духовенство в житті українця (3 год.).

Обрядовість і звичасвість. Сонцестояння як стрижень обрядового циклу.

Народний календар — першооснова обрядовості (2 год.).

Календарна обрядовість, її цикли (зимовий, весняний, літній, осінній).

Атрибутика, символи, ритуали.

Трудові, церковні, державні свята, їх смислове навантаження (роль сім'ї і громади в їх проведенні). Обрядовий фольклор (10 год.).

Родинна обрядовість: родинна, весільна, похоронна.

Зміст та специфіка обрядовості (з відбиттям етнічних та локальних рис в еволюційному розвитку). Символи, архаїка і самотність.

Обрядовий фольклор (відповідно до теми). Віршування, посівання, весільні пісні; ладкання, голосіння (8 год.).

Етнічна специфіка обрядовості українців, її загальнослов'янська основа. (Узагальнююча тема на основі вивченого протягом року) (2 год.).

10 КЛАС

Поняття традиції в народній культурі (1 год.)

Український одяг.

Типологія одягу: жіночий, чоловічий; верхній, плечовий, поясний; за матеріалом: тканина, шкіра, хутро; святковий, щоденний, обрядовий. Характеристика народного одягу за окремими його компонентами. Жіночі сорочки, спідниці, плахти, запаски, свити, кожухи, безрукавки, взуття. Головні убори. Пояси. Чоловічі сорочки, штани, свити, кожухи. Пояси. Головні убори. Взуття. Доповнення до одягу.

Характеристика народного одягу за етнографічними районами.

Знакова суть народного вбрання (ознака соціального стану, віку, статі, символи одягу).

Народні традиції в сучасному українському одязі та окремі елементи у моді зарубіжних країн (8 год.).

Традиції та інновації в сучасному одязі.

Українська хата, двір, садиба.

Етнографічна характеристика житла, самобутність у плануванні, будівництві, оздобленні (рушники, розписи, меблі-скрині, мисник). Символіка деталей і предметів: сволок, піч, покуття, поріг тощо.

Звичай та обряди, пов'язані із закладанням і будівництвом житла.

Двір, садиба. Типи і форми їх в окремих регіонах.

Господарські будівлі.

Архітектура малих форм: криниця, ворота, загорожі, перелази тощо (7 год.)

Громадські будівлі. Культурні споруди. Українські церкви.

Фактори, що зумовлювали регіональну і локальну специфіку (3 год.).

Сучасне будівництво. Проблеми та можливості співуживання традицій та інновацій у сучасній архітектурі міст і сіл.

Сім'я і сімейний побут. Покоління зв'язки та взаємини. Батьки і діти, молодші, старші, літні. Розподіл обов'язків. Виховання в сім'ї.

Міжнаціональні шлюби, їх специфіка в Україні у ХХ ст. (6 год.).

Громада і громадський побут. Етимологія слова «громада». Територіальна громада. Її структура і функції.

Громадський уряд, посадові особи (війт, старшина, радники, присяжні), старійшини і їх роль у громаді. Особа і спільнота, їх роль і місце в громаді. Народний ідеал.

Громадська думка як регулятор життя. Сім'я і громада, їх взаємозв'язки і взаємовпливи. Історичний досвід і сучасна ситуація (6 год.).

Самобутність етнічної культури українців; її варіантність та локальність. (Узагальнююча бесіда на основі вивченого протягом року.) (2 год.)

11 КЛАС

Основи етнографії

Етнографія. Предмет та завдання. Понятійний науковий апарат (1 год.).

Етнографія світу. Світові та вітчизняні етнографічні школи (2 год.).

Видатні вчені та центри етнографічної науки в світі та в Україні (4 год.).

Народи світу. Їх класифікація за расовою належністю (2 год.).

Сім'я та групи мов. Класифікація народів за належністю до мовної сім'ї та групи (3 год.).

Культурно-господарські типи народів світу. Загальна характеристика (5 год.).

Народи Європи, Азії, Африки. Їх етнографічна характеристика за мовою, расовою належністю, культурно-господарськими типами (10 год.).

Україна у спільноті європейських народів. Україна в дослідженнях зарубіжних етнографів (4 год.).

Сучасний стан та проблеми етнографічної науки (2 год.).

БРАЗОК ПЛАНУ-КОНСПЕКТУ УРОКУ

10 клас

ТЕМА. Сільські поселення і селянський двір українців

Мета: ознайомити учнів з формами і типами сільських поселень, двором і садибою; навчити їх розкривати суть понять "село", "присілок", "хутір", "двір", "садиба"; визначати форму поселення за розташуванням у ньому дворів, тип двору за взаємозв'язком житла і господарських будівель; розвивати пам'ять, мислення, спостережливість, уяву учнів; виховувати працелюбність, господарність.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Методи: розповідь, самостійна робота з навчальним посібником, поточний письмовий контроль (тестовий).

Обладнання: картки із завданнями, ілюстрації типів і форм сільських поселень; навчальний посібник "Українське народознавство" за редакцією С.П. Павлюка.

Місце проведення: кабінет українського народознавства.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок.

- У якій місцевості ми з вами живемо: міській чи сільській? Які типи сільських поселень вам відомі?
- Як розташовуються двори у нашій місцевості?
- Які громадські споруди знаходяться на території нашого села?
- Які господарські будівлі знаходяться у дворі та як вони розташовуються відносно житла?

III. Повідомлення теми, мети, завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів.

IV. Сприймання і первинне усвідомлення нового навчального матеріалу, осмислення зв'язків між об'єктами вивчення.

На дошці записано план:

1. Типи і форми сільських поселень.
2. Традиційний селянський двір, його типи.
3. Господарські будівлі двору: різновиди та функціональне призначення.

Розповідь учителя:

1* В Україні історично склалися 3 соціально-економічні типи сільських поселень: село, присілок і хутір.

1. Декілька окремих осель або груп дворів, розростаючись, поступово утворювали село. *Село* становило окрему адміністративну та юридичну одиницю, об'єднувало своїх мешканців у сільську громаду. Наприкінці XIX – на початку XX ст. село складалося з таких частин: сельбища, центру, культових споруд, культурно-освітніх та виробничо-побутових об'єктів (їх характеристика).

2. *Присілки* поставали внаслідок нестачі землі в селах і розташовувалися поза межами їхніх сельбищ. Адміністративно присілки належали тому селу, на землях якого вони розташовувалися.

3. *Хутір* – це малодвірне, часто однодвірне поселення.

У процесі історичного розвитку під впливом багатьох чинників (географічного розташування, торгівельних шляхів, зростання кількості населення) типи сільських поселень змінювалися: села ставали містами, хутори селами і т.д.

Для сільських поселень українців найбільш поширеними є такі форми: 1) рядова – двори розташовувалися вздовж ріки або дороги, фасади дворів орієнтувалися "до сонця"; 2) ланцюгова – двори розташовувалися вздовж ріки, повністю повторюючи її конфігурацію; 3) вулична – двори розташовувалися обабіч дороги, фасади були повернені в бік вулиці; 4) кругова – двори розташовувалися довкола майдану з церквою або ставом; 5) безсистемна – двори розташовувалися без певного порядку; 6) комбінована – поєднувалися різні форми поселень.

2* Житло, господарські будівлі та прилеглий до них виробничий майданчик називають селянським двором. Разом з садом і городом такий двір утворює садибу.

За характером взаєморозташування житла і господарських споруд виділялося шість типів забудови двору: вільний, однорядний або у 2 паралельні ряди; Г-подібний, П-подібний, замкнений та змішаний.

При вільній забудові двору господарські будівлі і хата розташовувалися без певного порядку, йдучи за особливостями рельєфу та вимогами господаря. Однорядна забудова характеризувалася тим, що господарські будівлі розташовувалися в одному ряду з хатою (або у два ряди), могли бути з нею не зв'язані, зв'язані частково чи об'єднані спільним дахом. Г-подібна — це така забудова, що мала форму літери "Г" і також могла бути представлена у трьох типах взаємозв'язку. При П-подібній забудові сполучення споруд утворювало літеру "П". Замкнена — суцільний взаємозв'язок будівель та периметральне їх розташування. Змішана — поєднання кількох типів у одному дворі.

Щодо розміщення хати відповідно до вулиці український двір був представлений трьома варіантами: віддаленого, наближеного та безпосереднього розміщення щодо вуличної мережі.

Надвірні господарські споруди за матеріалами та способом будівництва майже не відрізняються від хат. Найбільш характерними господарськими спорудами українського сільського двору були: хлів — приміщення для великої рогатої худоби; стайня — для коней; саж, куча, карм ник — для свиней; курник — для домашньої птиці; кадуб, вулик, довбня — для бджіл. Для збереження зерна в снопах використовували клуні, стодоли та половники; хліб та предмети домашнього вжитку, збіжжя зберігали в коморі; сіно та солому — в оборогах (сінниках, одринах); кукурудзу в початках — у кошах.

Для зберігання сільськогосподарського реманенту використовували возовні, шопи, повітки. Існував також ряд інших господарських споруд двору (млин, вітряк, олійниця, крупорушка, коптільня, сушарня, стая, шалаш та ін.) постійного або сезонного характеру, які могли бути стаціонарними, переносними чи пересувними.

У. Узагальнення та систематизація знань.

Завдання I. Законспекуйте з навчального посібника "Українське народознавство" за редакцією С.П. Павлюка у зошити питання "Громадські споруди села".

Завдання II. Виконайте завдання тестів:

1. Назвіть типи сільських поселень:

- А) хутір, відруб, околиця;
- Б) хутір, присілок, село;
- В) село, хутір, сельбище.

2. "Село в кінці XIX – на поч. XX ст. складалося з таких частин":

- А) сельбища, центру, культових споруд, культурно-освітніх та виробничо-побутових об'єктів;
- Б) олійні, громадського току, приміщення громадського управління, клубу, млина;
- В) церкви, школи, бібліотеки, сільської ради, громадської комори.

3. Назвіть форми сільських поселень:

- А) радіальні, Г-подібні, периметральні, кругові, паралельні;
- Б) рядова, кругова, ланцюгова, діаметральна, прямокутна;
- В) рядова, вулична, комбінована, кругова, ланцюгова, безсистемна.

4. Довкола яких об'єктів розміщувалися двори при круговій формі поселень:

- А) церква, став;
- Б) школа, хата-читальня;
- В) млин, церква.

5. Яке з тверджень правильне: селянський двір – це...

- А) житло, криниця, виробничий майданчик;
- Б) стодола, господарські будівлі, житло;
- В) господарські будівлі, виробничий майданчик, житло.

6. Які типи забудови двору характерні для України:

- А) вільний, прямий, зімкнутий;
- Б) замкнений, зімкнутий, вільний;
- В) безсистемний, Г-подібний, периметральний.

VI. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

1. Алгоритм виконання домашнього завдання:

- Опрацювати матеріал навчального посібника.
- Сформулювати запитання до теми й записати їх у зошити.
- Дати відповіді на ці запитання.

2. Скласти твір-мініатюру на одну з тем:

- 1) "У моєму двірку як у вінку"
 - 2) "...Неначе писанка село"
 - 3) "Рожеві мальви біля хати".
3. *Зпитання для пошукової роботи (для сильних учнів):*
1. Які традиційні види розташування дворів відносно вулиці?
 2. Які типи загорожі двору ви знаєте?
 3. Що належить до архітектури малих форм?
 4. Розкрийте символіку криниці.
 5. Що було основним елементом інтер'єру української хати? Які його типи ви знаєте?
 6. Розкрийте символіку таких деталей і предметів хати: підвалин, стін і даху; порога, сволака, покуті; столу, скрині.

Виховна година "Ми Матір називаємо святою" (приурочена Дню Матері)

Ведучий: Мама... Чи є у світі слово більш прекрасне і ніжне, ніж це? Це слово — найпотаємніше на землі, його найпершим від свого народження промовляє кожна дитина. Мама, мати, матуся, неня... Ці магічні слова несуть у собі багато дитячих спогадів і тепла, яке сповна отримуємо ми від наймилішої, найсправедливішої та найдобрішої для нас людини. *"Що те сонечко на небі, в лузі квітка красна, Це матуся в нашій хаті, добра вся та ясна", "Як під сонцем квітам, так з матір'ю дітям"*, отже, Мама — то світле сонечко, яке сяє кожній людині, якого б віку вона не була. Мама — то незгасна наша зірка. Мадонна. Любов. Все гарне ми переймаємо в першу чергу від неї: доброта від неї, краса людська, чистота помислів і світлі мрії. Мати зі своїми дітьми постійно у життєвих мандрах, всі радощі й горе вона переживає разом з ними, материнська ласка зігріває дітей до старості.

— Та чи завжди діти вдячні своїм матерям?

(Не завжди. Деякі діти забувають про свій обов'язок перед матір'ю турбуватися про неї в старості, а також завдають їй багато болю і розчарування. А матері так заслуговують нашої вдячності!).

Запам'ятайте такі істини :

чим більша любов дитини до матері, тим світліше і радісніше життя;
хто матір поважає, той горя не знає;
матері добре, як дитина в славі;
матері не купити, не заслужити;

при сонечку світло, а при матусі — тепло;
доки жива мама, то є правда на землі.
— Матір в усі часи любили, шанували і звеличували. Які приказки та прислів'я склав наш народ про маму?

1 учасник:

Без сонця не квітнуть квіти,
Без любові немає щастя,
Без жінки немає любові,
Без матері немає ні поета, ні героя.

Як добре нам жити і знати,
І вірити, друзі, весь час,
Що кращого слова, ніж мати
Немає у світі для нас.
Воно, мов зоря світанкова,
Як хліб і людська доброта,
Як мова твоя колискова,
Як доля і правда твоя.

Ведучий: Нашу виховну годину ми присвячуємо Дню матері, святкування якого покликане пробуджувати святе і ніжне ставлення до матерів, нагадувати дітям про почесний обов'язок — віддавати шану матерям, турбуватися і піклуватися про них впродовж усього життя. Мабуть, для того й існує у нашому календарі такий день, коли ми можемо виголосити величальну матері: і тепле слово, і душевну пісню, і повчальну бувальщину, і подумки дану собі обіцянку — доглянути за мамою в старості, а не кинути її напризволяще.

— Коли ж відзначається Свято матері? (У другу неділю травня).

— Подумайте, чому його святкують саме навесні, у травні?

2 учасник: Недарма це свято припадає на весну, адже саме цієї пори року все прокидається до життя: і вербові котики ніжно лоскотуть нам руки, і березовий сік солодить нам губи, і дзвінки струмочки, заморожені зимою, тепер весело біжать до річки. І жінкамати, і весна дарують усьому світу нове життя.

Ще на початку минулого століття травень називали місяцем Матері Божої. Першого тижня і дорослі, і діти несли до церкви квіти, співали пісні, в яких славили Жінку, яка привела на світ Сина Божого.

А в другу неділю в церквах відбувалися богослужіння на честь усіх матерів. І тоді діти вітали своїх мам ніжними, зворушливими піснями, віршами, дарували перші весняні квіти.

Звучить "Пісня про рушник".

Ведучий: Яка ж історія цього свята?

3 учасник: Історія цього свята така... У 1908 році молода американка Анна Джервіс з Філадельфії виступила з ініціативою вшанування матерів як знак пам'яті про свою маму, яка передчасно померла. Вона писала листи до державних установ, законодавчих органів, видатних осіб з пропозицією, щоб один день у році присвятити вшануванню матерів, її старання увінчались успіхом. У 1910 році штат Вірджинія перший визнав День Матері як офіційне свято, а в 1914 році його визнано законним святом для усіх Сполучених Штатів Америки.

У Європі Свято Матері почали відзначати після першої світової війни. Це було викликано воєнним лихоліттям, через яке постраждало багато людей. Війна, з одного боку, завдала значних збитків, а з іншого — загострила потребу у шанобливому ставленні до жінок-матерів, які зазнали найбільшого горя через втрату своїх чоловіків або дітей, а то й самі загинули.

4 учасник: В Україні цей день святкують від 1929 року з ініціативи Олени Кисилівської, редактора тижневика "Жіноча доля". Спочатку відзначалося це свято лише у Західній Україні, та згодом стали святкувати його у всіх регіонах України. І в нинішній час з нагоди цього свята влаштовуються святкові вечори, виставки, концерти. Мета цих святкувань — віддати пошану Матері. Тому що любов матері є основою і джерелом життя. В усьому світі мірою вартості людини вважається її вдячність матері за життя, за її старання, виховання й самопожертви.

5 учасник:

Що то є за днина, що то є за свято,

Що сюди зійшлося так усіх багато?

Знаю, що за днина, і всім варто знати:

То прийшли всі діти мамі честь віддати.

Так, матуся рідна для дітей працює:

І сорочку шиє, бавить їх, годує.

Як вони веселі — матінка радіє.

Як їм щось бракує — допомгти уміє.
А чуєш, як у нас у грудях б'ється серденько?
Те серце нам дала також рідна ненька.

Знаємо, всі знаємо, матінка єдина
Трудиться всю днину для дочки і сина,
В радості і смутку завжди з діточками.
Все, що тільки маємо, маємо від мами.

Ведучий: Мати, Берегиня, Матір усього суцього, Велика Матір,
Прамати́р всього живого на землі ... Її культ існував у наших предків з
найдавніших часів.

З давніх-давен мати — берегиня роду, сім'ї, яку оспівали
багато письменників і поетів. Т.Г.Шевченко писав:

У нашім раї, на землі
Нічого кращого немає
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.

— Скільки оповідань, віршів, пісень написано про маму! Які
твори українських письменників і поетів, які пісні про маму ви
знаєте? (Виконують).

("Росте черешня в мами на городі", "Чорнобривців насіяла
мати", "Пісня про рушник", вірш "Мати" І.Гнатюка, вірш про маму
М.Гірника, оповідання О.Довженка "Мати").

Ведучий:

Мама! Найдорожче слово в світі!
Де б не був ти, щоб ти не робив,
Та вона твій шлях завжди освітить
Ніжним серцем, відданим тобі.

Серце матері найбільш чутливе і вірне своїй дитині. У ньому
ніколи не згасає любов, воно ніколи не буває байдужим. І скільки б
тобі не було років, тобі завжди потрібна мама, її погляд — то ніжний,
то суворий, її очі — то сумні, то радісні.

5 учасник:

Послухайте давню українську легенду про материнське серце.

Був у матері єдиний син. Душі в ньому не чаяла мати. По
краплинці росу збирала для вмивання, найтоншим шовком вишивала

сорочки. Виріс син ставний, гарний. Одружився з дівчиною небаченої краси. Привів молоду дружину в рідну хату. Незлюбила та свекруху, зненавиділа її. Щоб не потрапляти невістці на очі, переселилася мати у хлів. Але й це не допомогло їй. Наказала невістка своєму чоловікові вбити рідну матір і серце вийняти з грудей. Зачарований красою дружини, син сказав до мами: "Наказала дружина вбити Вас, мамо...А не послухаю — піде від мене". Заплакала мати й каже: "Ну що ж, синку, роби так, як велить серце". Пішов син з матір'ю до лісу, розпалив вогнище, убив маму, вийняв серце й поклав у вогонь. Тріснув сучок, полетіла жаринка і боляче обпекла обличчя сина. Скрикнув той, закрив долонею болюче місце. Стрепенулося серце материнське, що горіло у вогні, і прошепотіло "Синочку мій рідненький, тобі боляче? Вирви листок подорожника, приклади до обпеченого місця. А до листка приклади серце материнське, потім у вогонь покладеш!" Заридав син, схопив гаряче материнське серце, уклав його в розкряні груди, облив гіркими сльозами. Зрозумів він, що ніхто й ніколи не любив його так гаряче й віддано, як мати. Й ожило серце матері, загоїлася рана, бо всесильним було її бажання бачити сина безтурботним і радісним. Підвелася мати й пригорнула до себе рідну кровинку. І осоружною стала йому дружина-красуня. Не повернулися вони додому, а пішли удвох степами широкими та й стали високими могилами. Пам'ятай сину, що найсвятіша любов — материнська.

5 учасник:

Бережіть материнське серце,

Бо воно, як воскова свічка.

То на гноті маленьке сонце,

Ніжне й тепле, але не вічне.

Затуліть теє серце ніжне

Од вітрів забуття і тривоги.

Каяття принесіть їй, хоч пізно,

І утріть гіркі сльози знемоги.

Бережіть материнське серце!

Ведучий: Особливої уваги заслуговує той вияв материнської любові, який сформувався як окремий жанр фольклору, — колискові пісні. У них матері виливають свою любов, турботу і переживання за долю дитини, формують ту духовну атмосферу, якою хочуть оточити свою кровинку. Саме мамина колискова пісня засіває в дитячу душу любов до природи, до рідного краю, до життя.

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.
Заглядає в шибку казка сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима.
Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,
Не пушу тебе колиску синову гойдати.
Припливайте до колиски, лебеді, як мрії,
Опустіться, тихі зорі, синові під вії.
Саме Мама зігріває дітей своїм диханням і заколисує-
заспокоює колисковою піснею.

— Які колискові пісні вам співали мами? Які колисанки ви в майбутньому будете співати своїм дітям? ("Котику сіренький, котику біленький...", "Коту, коту сірий, не ходи по сінях...", "Люлі, люлі, люлі, налетіли гулі...", "Коте, коте, коточок, украв в баби клубочок...").

5 учасник: Мати не тільки оберігає дітей, вона й навчає їх усьому й виховує, тому що знає народну мудрість: "Який куш, така й калина, яка мати — така й дитина". Мати слідкує за нашою життєвою дорогою, намагаючись вчасно застерегти від невірною кроку чи негідного вчинку. Будьмо чуйними й уважними до неї, і якщо вона буває сувора, зрозуміймо її правильно. Це тому, що вона бажає нам добра. Щире спілкування з мамою завжди допомагає знайти вихід із будь-якої життєвої ситуації, тож пам'ятаймо про це й не віддаляймося ніколи від своєї неньки.

Ведучий: То ж давайте якомога менше змушувати наших мам переживати, сердитися, злитися на нас. Пам'ятаймо, що вони невічні. Почуття людини, яка втратила свою маму, можна виразити такими словами:

Земля дочекалась і рясту, і сонця, і цвіту,
Душа, мов калина, росте і цвіте від тепла.
Нічого не треба, нічого не хочу від світу,
Лишень аби мати на білому світі була!!!

5 учасник: Вірш Бориса Олійника "Мати"

Посіяла людям літа свої, літечка житом.
Прибрала планету, послала стежкам споришу,
Навчила дітей, як у світі по совісті жити,
Зітхнула легенько і тихо пішла за межу.
— Куди ж ви, мамо? — сполохано кинулись діти.

— Куди ви, бабусю? — онуки біжать до воріт.
— Та я недалеко... Де сонце лягає спочити,
Пора мені, діти, а ви вже без мене ростіть.
— Та що ви надумали, мамо?
— А хто нас, бабусю, у сон поведе по казках?
— А я вам лишаю всі райдуги із журавлями
І срібло на травах, і золото на рушниках.
— Не треба нам райдуг,
Не треба нам срібла і злата,
Аби тільки ви нас чекали завжди край села.
Та ми переробим усю вашу вічну роботу!
Лишайтесь, матусю! Навіки лишайтесь! Не йдіть!
Вона усміхнулась, красива і сива, як доля,
Змахнула рукою — злетіли у вись рушники.
Лишайтесь щасливі — і стала замисленим полем,
на цілу планету,
На всі покоління й віки!!!

Ведучий: Якщо у будь-якої матері спитати, що для неї найдорожче у житті, то вона без вагань відповість: "Діти!" Кожній матері своя дитина найкраща, якою б вона не була. Для кожної мами дитина — Центр Всесвіту.

Тож шануймо своїх мам, мам наших мам, і пам'ятаймо про святе жіноче покликання на Землі — стати самому мамою і дбати про своїх дітей!

Валентина Гончарук

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА В ШКОЛІ

**Навчально-методичний комплекс
для студентів-філологів
(спеціалізація «Українознавство»)**

Палітурка – Поліщук П.М.

Підписано до друку 22.05.2008. Формат 60х90 1/16

Папір офсет.

Обл.-вид. арк. 3,8. Ум. друк. арк. 4,1.

Тираж 300. Зам. № 237

Віддруковано з оригінал-макета

ПП Жовтий О.О.

20300, м. Умань вул. Садова, 28

(УДПУ, навчальний корпус № 3, кімн. 112, 327, 328)

Тел. 8 067 77 30 197

8 097 9 467 467

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК, № 2444 від 22.03.2006 р.

Віддруковано на цифровому дублюаторі Ricoh